



NAJWYŻSZA IZBA KONTROLI
Departament Pracy, Spraw Społecznych i Rodziny

KPS.410.1.5.2024

Pani Dorota Bieniasz – Członek Zarządu
Pan Paweł Jaroszek – Członek Zarządu
Pan Mariusz Jedynak – Członek Zarządu
Pan Włodzimierz Owczarczyk – Członek Zarządu
Zakład Ubezpieczeń Społecznych
ul. Szamocka 3, 5
01-748 Warszawa

WYSTĄPIENIE POKONTROLNE

P/24/001 Wykonanie budżetu państwa w 2023 r. w części 73 – Zakład Ubezpieczeń Społecznych,
planów finansowych: Funduszu Ubezpieczeń Społecznych,
Funduszu Emerytur Pomostowych oraz
Zakładu Ubezpieczeń Społecznych – państwowej osoby prawnej

I. Dane identyfikacyjne

Jednostka kontrolowana	Zakład Ubezpieczeń Społecznych ¹ ul. Szamocka 3, 5, 01-748 Warszawa
Kierownik jednostki kontrolowanej	Członkowie Zarządu: Dorota Bieniasz, Paweł Jaroszek, Mariusz Jedynak, Włodzimierz Owczarczyk. W okresie objętym kontrolą funkcję kierownika jednostki pełniła Gertruda Uścińska, Prezes ZUS, od 12 lutego 2016 r. do 10 stycznia 2024 r. Do dnia zakończenia czynności kontrolnych (4 kwietnia 2024 r.) Prezes Rady Ministrów nie powołał Prezesa ZUS.
Podstawa prawna podjęcia kontroli	Art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli ²
Jednostka przeprowadzająca kontrolę	Najwyższa Izba Kontroli Departament Pracy, Spraw Społecznych i Rodziny
Kontrolerzy	<ol style="list-style-type: none">1. Sylwia Biernacka, starszy inspektor kontroli państwowej, upoważnienie do kontroli nr KPS/23/2024 z 18 stycznia 2024 r.2. Elżbieta Grzeszczyk, główny specjalista kontroli państwowej, upoważnienie do kontroli nr KPS/22/2024 z 18 stycznia 2024 r.3. Maria Jatkowska, starszy inspektor kontroli państwowej, upoważnienie do kontroli nr KPS/18/2024 z 18 stycznia 2024 r.4. Konrad Kostępski, doradca ekonomiczny, upoważnienie do kontroli nr KPS/21/2024 z 18 stycznia 2024 r.5. Anna Kuszczuk, specjalista kontroli państwowej, upoważnienie do kontroli nr KPS/17/2024 z 18 stycznia 2024 r.6. Mateusz Pastuszko, specjalista kontroli państwowej, upoważnienie do kontroli nr KPS/19/2024 z 18 stycznia 2024 r.7. Ewa Przywara, specjalista kontroli państwowej, upoważnienie do kontroli nr KPS/20/2024 r. z 18 stycznia 2024 r. <p>(akta kontroli t. I, str. 1-14)</p>

II. Wyniki kontroli budżetu państwa w części 73 – Zakład Ubezpieczeń Społecznych

1. Cel i zakres kontroli

Cel kontroli	Celem kontroli było dokonanie oceny wykonania budżetu państwa w 2023 r. pod względem legalności, celowości, rzetelności i gospodarności działań podejmowanych przez dysponenta części budżetowej 73 – ZUS. Ocenie podlegały w szczególności: realizacja wydatków, sporządzenie rocznych sprawozdań budżetowych oraz sprawozdań za IV kwartał 2023 r. w zakresie operacji finansowych, nadzór i kontrola sprawowane przez dysponenta części w trybie art. 175 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych ³ .
--------------	---

¹ Dalej: Zakład lub ZUS.

² Dz. U. z 2022 r. poz. 623, dalej: ustawa o NIK.

³ Dz. U. z 2023 r. poz. 1270, ze zm., dalej: ufp.

Zakres kontroli Podstawą sformułowania oceny wymienionych wyżej obszarów były ustalenia dokonane w wyniku: analizy realizacji wydatków budżetu państwa, kontroli wybranych zapisów i dokumentów księgowych, analizy prawidłowości sporządzenia wybranych sprawozdań, analizy stosowanych przez dysponenta procedur kontroli zarządczej dotyczących sporządzania sprawozdań (opis w części VII *Sprawozdawczość* niniejszego wystąpienia pokontrolnego).

Przeprowadzono analizę porównawczą danych ujętych w rocznym sprawozdaniu Rb-27 z wykonania planu dochodów budżetowych z wynikami roku ubiegłego.

2. Ocena ogólna⁴ kontrolowanej działalności

OCENA OGÓLNA Najwyższa Izba Kontroli ocenia pozytywnie wykonanie budżetu państwa w 2023 r. w części 73 – Zakład Ubezpieczeń Społecznych.

Uzasadnienie oceny ogólnej W wyniku kontroli 1,9% zrealizowanych wydatków (105 353 928,5 tys. zł), stwierdzono, że zostały one rzetelnie zaplanowane oraz zrealizowane w sposób celowy. NIK pozytywnie zaopiniowała roczne sprawozdania za 2023 r. sporządzane przez dysponenta części 73.

3. Opis ustalonego stanu faktycznego oraz oceny cząstkowej⁵ kontrolowanej działalności

OBSZAR 3.1. Dochody budżetowe

Opis stanu faktycznego

W ustawie budżetowej na rok 2023 z dnia 15 grudnia 2022 r.⁶ dochody w części 73 zaplanowano w wysokości 145 309,0 tys. zł. Zrealizowane dochody wyniosły 269 033,0 tys. zł, co stanowiło 185,1% dochodów planowanych w ustawie budżetowej i 138,4% zrealizowanych w 2022 r. Wyższe od zaplanowanych dochody wynikały głównie ze zwiększenia kwoty środków wycofanych z otwartych funduszy emerytalnych⁷ i przekazanych na dochody budżetu państwa, a także ze skuteczniejszej ścigalności środków od osób zobowiązanych do alimentacji.

Według stanu na dzień 31 grudnia 2023 r., nie wystąpiły należności pozostałe do zapłaty, w tym zaległości netto.

(akta kontroli: t. II, str. 308-311, 314, 316, 318, 589, 590)

OBSZAR 3.2. Wydatki budżetu państwa

Opis stanu faktycznego

W ustawie budżetowej wydatki w części 73 zaplanowano w wysokości 119 358 488,0 tys. zł. Wydatki zostały zmniejszone ustawą z dnia 7 lipca 2023 r. o zmianie ustawy budżetowej na rok 2023⁸ do 114 358 488,0 tys. zł. W wyniku dokonanych blokad plan zmniejszono do 109 332 247,0 tys. zł.

Poniesione w 2023 r. wydatki wyniosły 105 353 928,5 tys. zł, co stanowiło 96,4% planu po zmianach. W porównaniu do 2022 r. wydatki były wyższe o 39,4%. Wynikało to z głównie ze wzrostu o 16 684 103,0 tys. zł wydatków na świadczenie wychowawcze⁹ oraz ze wzrostu dotacji dla Funduszu Ubezpieczeń Społecznych¹⁰ i Funduszu Emerytur Pomostowych¹¹ o 13 300 053,0 tys. zł w związku z waloryzacją świadczeń (wskaźnik 114,8%).

⁴ W kontroli wykonania budżetu państwa w 2023 r. Najwyższa Izba Kontroli stosuje następujące oceny: pozytywna i negatywna. W przypadku gdy nie zostały spełnione kryteria ani dla oceny pozytywnej, ani dla negatywnej stosuje się ocenę w formie opisowej.

⁵ Oceny cząstkowe to oceny działalności w poszczególnych obszarach badań kontrolnych. Ocena cząstkowa może być sformułowana jako ocena pozytywna, ocena negatywna albo ocena w formie opisowej.

⁶ Dz. U. z 2023 r. poz. 256, ze zm., dalej: ustawa budżetowa.

⁷ Dalej: OFE.

⁸ Dz. U. poz. 1574.

⁹ Do końca maja 2022 r. zadanie nie było finansowane ze środków budżetowych części 73.

¹⁰ Dalej: FUS.

¹¹ Dalej: FEP.

Zarząd ZUS podjął cztery uchwały dotyczące blokady środków w łącznej wysokości 8 725 095,0 tys. zł¹². Główną przyczyną blokowania środków były mniejsze od planowanych niedobory FUS, wynikające z większego o 14,9% przypisu składek. W związku z uwolnieniem środków przez dysponenta części 73, Minister Finansów, zgodnie z poleceniem Prezesa Rady Ministrów z 28 grudnia 2023 r., podjął decyzję o zmniejszeniu wydatków o 5 026 241,0 tys. zł, a zablokowane środki przeznaczono na rezerwę celową utworzoną dla Funduszu Przeciwdziałania COVID-19 (poz. 75).

(akta kontroli: t. II, str. 308-311, 314, 316, 318, 590)

Wydatki obejmowały głównie (w nawiasach podano wykonanie planu po zmianach oraz wykonanie w stosunku do roku ubiegłego):

- dotację dla FUS – 51 652 297,0 tys. zł (94,6%, 133,6%),
- świadczenie wychowawcze – 40 191 826,7 tys. zł (99,8%, 170,1%),
- składki na ubezpieczenie społeczne i zdrowotne – 3 730 707,3 tys. zł (98,7%, 104,9%),
- rodzinny kapitał opiekuńczy – 2 159 852,9 tys. zł (62,9%, 96,0%),
- dotację dla FEP – 1 842 648,0 tys. zł (100%, 120,3%).

Na podstawie § 22 ust. 8 pkt 2 rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 15 stycznia 2014 r. w sprawie szczegółowego sposobu wykonywania budżetu państwa¹³, 25 stycznia 2024 r. dokonano zwrotu niewykorzystanych środków w kwocie 776,5 tys. zł. Według stanu na dzień 31 grudnia 2023 r. zobowiązania nie wystąpiły.

(akta kontroli: t. II, str. 312-314, 589)

Badaniem objęto wydatki w kwocie 2 023 225,0 tys. zł zrealizowane w dwóch losowo wybranych dniach roku sprawozdawczego¹⁴ obejmującą: dotację dla FUS – 862 665,8 tys. zł; zwrot kosztów obsługi świadczeń – 95 858,6 tys. zł, świadczenie wychowawcze – 980 330,4 tys. zł, rodzinny kapitał opiekuńczy¹⁵ – 73 350,3 tys. zł; dotację dla FEP – 5700,0 tys. zł, wspieranie rodziny¹⁶ – 5277,6 tys. zł oraz system opieki nad dziećmi do lat trzech¹⁷ – 42,0 tys. zł.

Ustalono, że pierwotne zapotrzebowanie na środki oszacowano przed 20 dniem poprzedzającym miesiąc, którego zapotrzebowanie dotyczyło, w oparciu o projekcję przepływów finansowych FUS i FEP oraz dane historyczne. Przed transferem środków, Centrala ZUS dokonywała aktualizacji danych w oparciu o sytuację płynnościową oraz w oparciu o otrzymywane z dwu i jednodniowym wyprzedzeniem zapotrzebowania od oddziałów i dokonywała ich ewentualnej korekty. Środki przekazano z rachunku części 73 budżetu państwa na rachunki FUS i FEP prowadzone w NBP. Transfer został zaksięgowany w oparciu o polecenia księgowych. Wydatki ponoszono zgodnie z planem finansowym oraz zgłaszanym zapotrzebowaniem, terminowo w ramach realizacji ustawowych zadań jednostki.

(akta kontroli t. I, str. 225-260)

Stwierdzone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki, w przedstawionym wyżej zakresie nie stwierdzono nieprawidłowości.

¹² Nr 66 z 10 października 2023 r. – 2 000 000,0 tys. zł; nr 74 z 31 października 2023 r. – 3 000 000,0 tys. zł; nr 82 z 28 listopada 2023 r. – 3 000 000,0 tys. zł oraz nr 79 z 20 listopada 2023 r. – 725 095,0 tys. zł.

¹³ Dz. U. z 2021 r. poz. 259, ze zm.

¹⁴ 13 kwietnia 2023 r. i 15 września 2023 r.

¹⁵ Świadczenie kierowane do rodzin z dziećmi na utrzymaniu, a jego celem było częściowe pokrycie wydatków związanych z opieką nad drugim i kolejnym dzieckiem w wieku od 12. do 35. miesiąca życia.

¹⁶ Program Dobry Start 300+.

¹⁷ Dofinansowanie obniżenia opłaty za pobyt dziecka w żłobku, klubie dziecięcym lub u dziennego opiekuna.

III. Wyniki kontroli Funduszu Ubezpieczeń Społecznych

1. Cel i zakres kontroli

Cel kontroli Celem kontroli było dokonanie oceny wykonania w 2023 r. planu finansowego FUS pod względem legalności, celowości, rzetelności i gospodarności działań podejmowanych przez dysponenta Funduszu.

Ocenie podlegały: planowanie i realizacja przychodów FUS, planowanie i wykonanie kosztów oraz efekty realizowanych zadań, gospodarowanie wolnymi środkami, sporządzanie rocznych sprawozdań budżetowych oraz wybranych sprawozdań za IV kwartał 2023 r. w zakresie operacji finansowych, system kontroli zarządczej w zakresie prawidłowości sporządzania sprawozdań.

Zakres kontroli Podstawą sformułowania oceny wymienionych wyżej obszarów były ustalenia dokonane w wyniku: analizy wykonania planu przychodów, analizy realizacji kosztów, analizy realizacji zadań oraz efektów uzyskanych w wyniku wydatkowania środków, analizy stanu zobowiązań, analizy prawidłowości sporządzania sprawozdań (opis w części VII *Sprawozdawczość* niniejszego wystąpienia pokontrolnego), analizy stosowanych przez dysponenta procedur kontroli zarządczej dotyczących sporządzania sprawozdań.

2. Ocena kontrolowanej działalności

OCENA OGÓLNA Najwyższa Izba Kontroli ocenia pozytywnie wykonanie w 2023 r. planu finansowego Funduszu Ubezpieczeń Społecznych.

Badanie próby kosztów FUS w kwocie 9359,3 tys. zł, co stanowiło 3,3% ogółu kosztów prewencji rentowej i wypadkowej wykazało, że powyższe koszty poniesiono prawidłowo i zgodnie z zawartymi umowami. Koszty poniesione przez FUS w ramach opracowanego planu finansowego wynikały z realizacji ustawowych zadań (świadczenia na rzecz ludności). Gospodarowanie wolnymi środkami było prawidłowe.

Sprawozdania z realizacji planu finansowego FUS zostały sporządzone terminowo i w sposób rzetelny prezentowały dane wynikające z zapisów ewidencji księgowej.

OBSZAR 3. Wykonanie planu finansowego FUS

3.1. Wykonanie planu przychodów FUS

Opis stanu faktycznego W 2023 r. przychody FUS wyniosły 366 448 015,6 tys. zł i były wyższe o 0,9% od kwoty określonej w planie po zmianach oraz wyższe o 17,2% od wykonania w 2022 r. Wyższe przychody względem roku poprzedniego wynikały głównie z większego o 14,9% przypisu składek. Na kwotę przychodów (według przypisu – w ujęciu memoriałowym) złożyły się m.in.:

- składki na ubezpieczenie społeczne – 302 772 731,6 tys. zł, tj. o 2,3% wyższe od planu po zmianach i o 14,9% wyższe niż w 2022 r.,
- dotacja z budżetu państwa przeznaczona na transfery na rzecz ludności – 51 652 297,0 tys. zł¹⁸, tj. niższa o 10,4% od planu po zmianach i wyższa o 33,6% niż w 2022 r., co wynikało z waloryzacji świadczeń,
- wpłaty z OFE – 7 640 934,0 tys. zł, tj. o 9,8% wyższe od planu po zmianach i o 12,9% wyższe niż w 2022 r.,
- pozostałe przychody – 4 316 414,3 tys. zł, tj. o 76,5% wyższe od planu po zmianach i o 23,2% wyższe niż w 2022 r.

(akta kontroli t. III, str. 1-82, 100-115, 125, 309-315, 343-344, 352-356, 399-417)

¹⁸ Tj.: Fundusz emerytalny – 47 354 118,8 tys. zł, Fundusz rentowy – 297 097,9 tys. zł oraz Fundusz chorobowy – 4 001 080,3 tys. zł.

Należności FUS na koniec 2023 r. wynosiły 16 320 417,9 tys. zł i były wyższe o 11,4% niż w 2022 r. Złożyły się na nie:

- należności od płatników składek w kwocie 10 393 920,0 tys. zł, tj. wyższe o 8,1% niż w 2022 r.,
- rozrachunki z tytułu wypłaconych świadczeń¹⁹ w kwocie 3 192 266,9 tys. zł, tj. wyższe o 21,5% niż w 2022 r.,
- pozostałe należności w wysokości 2 734 231,0 tys. zł, tj. wyższe o 13,9% niż w 2022 r., m.in. z tytułu nienależnie pobranych świadczeń, opłat prolongacyjnych oraz środków do rozliczenia w następnym okresie.

(akta kontroli t. III, str. 248-249, 343-344, 352-356; t. V, str. 182-183)

Według stanu na koniec 2023 r. należności z tytułu ubezpieczeń społecznych wynikających z rozliczeń z płatnikami składek²⁰ wyniosły 27 550 096,8 tys. zł, co stanowiło wzrost o 5,6% w stosunku do stanu na 31 grudnia 2022 r.

(akta kontroli: t. V, str. 128, 130-132)

Badaniem dotyczącym dochodzenia należności objęto 15 dobranych celowo płatników składek z największym zadłużeniem wobec FUS na łączną kwotę 1 079 736,1 tys. zł, co stanowiło 4,0% należności ogółem (27 078 609,6 tys. zł)²¹. Stwierdzono, że ZUS podejmował działania zmierzające do odzyskania należności, m.in. udzielał ulg (umowy ratałne, odroczenie terminu płatności), dokonywał zabezpieczeń pieniężnych i majątkowych oraz zgłoszenia wierzytelności.

(akta kontroli: t. IV, str. 1, 145-475; t. V, str. 3-86)

Badaniem dotyczącym poprawności zarządzania należnościami objęto 12 spraw na łączną kwotę 42 628,8 tys. zł, w których przedawniono należności (trzy sprawy na 15 075,1 tys. zł)²², umorzono należności (trzy sprawy na 1092,7 tys. zł)²³ oraz udzielono ulgi w spłacie należności (trzy sprawy o odroczenie terminu płatności na 4111,6 tys. zł²⁴ oraz trzy sprawy dotyczące rozłożenia należności na raty na 22 349,4 tys. zł²⁵). Stwierdzono, że ZUS działał w powyższym zakresie zgodnie z wewnętrznymi regulacjami²⁶.

(akta kontroli: t. V, str. 383-385, 392-399)

W latach 2020-2023 przychody FUS miały tendencję wzrostową (w 2023 r. o 26,0% więcej niż w 2020 r.)²⁷, jednakże w 2021 r. nastąpił spadek w stosunku do roku 2020. Wynikało to z jednorazowego dofinansowania Funduszu w grudniu 2020 r. kwotą 12 000 000 tys. zł z budżetu państwa oraz kwotą 28 300 000 tys. zł z Funduszu Przeciwdziałania COVID-19. Składki na ubezpieczenie społeczne w całym okresie miały tendencję wzrostową (w 2023 r. o 44,8% więcej, niż w 2020 r.)²⁸ w związku ze wzrostem wynagrodzeń, będących podstawą wymiaru składek.

(akta kontroli t. III, str. 399-402)

¹⁹ Rozrachunki z tytułu wypłaconych świadczeń obejmowały środki na wypłatę świadczeń dotyczących terminów stycznia następnego roku, przekazane w ostatnich dniach grudnia do operatora pocztowego oraz banku. Ich wzrost wynikał ze zwiększenia kwot wypłacanych świadczeń.

²⁰ Za okres od 1 stycznia 1999 r. do 31 grudnia 2023 r.

²¹ Należności brutto od płatników z tytułu składek, tj. z uwzględnieniem odpisów aktualizujących według stanu na 31 grudnia 2023 r.

²² Należności przedawnione objęte badaniem stanowiły 19,0% należności przedawnionych FUS w grudniu 2023 r., tj. przedawnienia należności z tytułu składek na za okres od 1 stycznia 1999 r. zaksięgowane w grudniu 2023 r., według stanu na 4 stycznia 2024 r.

²³ Należności umorzone objęte badaniem stanowiły 2,8% należności umorzonych w 2023 r.

²⁴ Należności, co do których podjęto decyzję o odroczeniu terminu płatności objęte badaniem stanowiły 3,0% należności FUS z odroczonym terminem płatności, tj. umów o odroczenie zawartych w IV kwartale 2023 r.

²⁵ Należności, co do których podjęto decyzję o rozłożeniu na raty objęte badaniem stanowiły 4,2% należności FUS objętych umowami ratałnymi, tj. umów o układ ratałny zawartych w IV kwartale 2023 r.

²⁶ Tj. regulacji wewnętrznych dot. obsługi ulg i umorzeń, przymusowego dochodzenia należności, zabezpieczenia należności, sankcji i innych środków dyscyplinujących, oraz likwidacji zadłużenia oraz na podstawie aktów prawnych do ww. procedur, wyszczególnione w załącznikach.

²⁷ W 2020 r. – 290 808 602 tys. zł, w 2021 r. – 274 049 694 tys. zł, w 2022 r. – 312 652 932 tys. zł, w 2023 r. – 366 448 016 tys. zł.

²⁸ W 2020 r. – 209 139 014,0 tys. zł, w 2021 r. – 228 709 606,0 tys. zł, w 2022 r. – 263 619 820,0 tys., zł, w 2023 r. – 302 772 732,0 tys. zł.

Subkonta²⁹

Na koniec 2023 r. kwota składek zaewidencjonowanych na subkontach wyniosła 731 595 317,1 tys. zł i w porównaniu do 2022 r. zwiększyła się o 16,0%. Liczba subkont zwiększyła się z 20 793 713 do 21 277 343, tj. o 2,3%. Średni stan środków na subkontach zwiększył się z 30,3 tys. zł do 34,4 tys. zł, tj. o 13,5%. Było to spowodowane wypłatą składek na ubezpieczenie emerytalne, waloryzacją środków oraz ewidencją środków otrzymanych z OFE w ramach suwaka bezpieczeństwa.

(akta kontroli t. III, str. 278, 285-288)

Suwak bezpieczeństwa³⁰

Liczba osób objętych „suwakiem bezpieczeństwa” w 2023 r. wyniosła 388 638 i była o 4,2% wyższa niż w 2022 r. W ramach suwaka bezpieczeństwa z OFE do FUS przekazano kwotę 7 640 934,0 tys. zł, tj. o 12,9% więcej niż w 2022 r. Wynikało to głównie ze wzrostu wartości jednostek rozrachunkowych poszczególnych OFE w okresie od 30 grudnia 2022 r. do 31 grudnia 2023 r.

(akta kontroli t. III, str. 279, 286-288)

Stwierdzone
nieprawidłowości

W działalności Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, w zakresie wykonania planu przychodów FUS nie stwierdzono nieprawidłowości.

3.2. Wykonanie planu kosztów FUS

Opis stanu
faktycznego

Zrealizowane w 2023 r. koszty FUS wyniosły 365 304 630,3 tys. zł i były o 0,3% niższe od planu po zmianach. W porównaniu do 2022 r. koszty były wyższe o 17,5%. Na koszty FUS złożyły się głównie:

- transfery na rzecz ludności – 352 083 675,0 tys. zł, tj. niższe od planu po zmianach o 0,8% i wyższe o 17,4% od wykonania w 2022 r., w tym emerytury i renty (łącznie z dodatkami) – 319 533 001,3 tys. zł, pozostałe świadczenia – 32 550 673,7 tys. zł;
- koszty bieżące – 5 462 404,5 tys. zł, tj. o 2,5% niższe od planu po zmianach i wyższe o 6,1% od wykonania w 2022 r., w tym: odpis na działalność ZUS – 5 170 243,0 tys. zł, prewencja rentowa – 179 623,5 tys. zł, prewencja wypadkowa – 104 441,6 tys. zł;
- część składki na ubezpieczenie emerytalne odprowadzana do Funduszu Rezerwy Demograficznej – 3 429 522,7 tys. zł;
- pozostałe zmniejszenia – 4 329 028,1 tys. zł (głównie odpisy aktualizujące wartość należności z tytułu składek i ich pochodnych).

Koszty poszczególnych funduszy wyniosły odpowiednio (w nawiasach wykonanie planu po zmianach i wykonanie względem 2022 r.):

- fundusz emerytalny – 256 660 901,4 tys. zł (99,8% i 120,0%), w tym – emerytury 255 677 160,7 tys. zł, wypłaty środków z subkonta – 981 204,3 tys. zł. Większe wydatki wynikały z waloryzacji świadczeń emerytalnych oraz wzrostu liczby świadczeniobiorców;
- fundusz rentowy – 61 346 519,9 tys. zł (99,6% i 113,1%), w tym: renty – 49 810 320,2 tys. zł, dodatki do emerytur i rent – 8 895 043,5 tys. zł, zasiłki pogrzebowe – 1 416 749,1 tys. zł, emerytury przyznane z urzędu zamiast renty – 1 042 989,0 tys. zł;

²⁹ Subkonta zawierają informacje dotyczące wysokości należnych i wypłaconych składek na ubezpieczenie emerytalne w części, która podlega zapisaniu na subkoncie, zwaloryzowanej wysokości wypłaconych składek na ubezpieczenie emerytalne, kwoty środków przekazanych przez OFE, które odpowiadają wartości 51,5% umorzonych jednostek zapisanych na rachunku OFE na dzień 31 stycznia 2014 r. oraz kwoty środków przekazanych przez OFE, które odpowiadają wartości umorzonych jednostek w związku z ukończeniem przez ubezpieczonego wieku niższego o 10 lat od wieku emerytalnego. Po osiągnięciu przez ubezpieczonego wieku emerytalnego środki zgromadzone na subkoncie uwzględniane są w wyliczeniu emerytury.

³⁰ Zasada polegająca na przekazywaniu do ZUS składek dotychczas wpłacanych do OFE oraz kapitału tam zgromadzonego na 10 lat przed emeryturą.

- fundusz chorobowy – 28 917 428,4 tys. zł (93,6% i 107,6%), w tym: zasiłki chorobowe – 14 906 039,9 tys. zł, zasiłki macierzyńskie – 9 538 296,7 tys. zł, świadczenia rehabilitacyjne – 2 812 739,8 tys. zł;
- fundusz wypadkowy – 5 540 823,2 tys. zł (98,9% i 109,0%), w tym: renty – 3 856 356,6 tys. zł, zasiłki chorobowe – 797 548,6 tys. zł,

(akta kontroli t. III, str. 1-82, 100-115, 125, 309-315, 343-344, 352-356, 399-402)

W latach 2020-2023 koszty FUS miały tendencję wzrostową (wzrost o 31,7%)³¹, co wynikało z rosnącej liczby osób pobierających świadczenia, jak i wzrostu wysokości przeciętnego świadczenia (coroczna waloryzacja świadczeń). W 2023 r. (w stosunku do 2020 r.) nastąpił wzrost przeciętnej miesięcznej emerytury o 38,4% (z 2448,7 zł do 3389,5 zł), renty z tytułu niezdolności do pracy o 43,5% (z 1793,8 zł do 2574,9 zł) oraz renty rodzinnej o 15,7% (z 2189,6 zł do 2952,8 zł).

(akta kontroli t. III, str. 304-305, 399-402)

Zobowiązania FUS wyniosły 11 468 435,7 tys. zł i były wyższe od planu po zmianach o 12,6% oraz o 14,0% od wykonania w 2022 r. FUS nie był zadłużony z tytułu pożyczek. Na koniec 2023 r. zobowiązania wobec OFE z tytułu składek wyniosły 14 501,9 tys. zł³² (o 52,9% niższe niż na koniec 2022 r.). ZUS wykazał odsetki od tych zobowiązań wynoszące według stanu na koniec grudnia 2023 r. – 6910,7 tys. zł.

(akta kontroli t. III, str. 249, 254-258, 343-344, 352-356)

Prezes Rady Ministrów w 2023 r. nie wydał wiążącego polecenia FUS dokonania wpłaty środków pieniężnych do Funduszu Przeciwdziałania COVID-19³³ oraz na Fundusz Pomocy obywatelom Ukrainy³⁴.

(akta kontroli t. III, str. 83-86)

Szczegółowym badaniem dotyczącym celowości i terminowości ponoszenia oraz ujmowania w księgach rachunkowych operacji gospodarczych objęto realizację 47 kosztów FUS w kwocie 9359,3 tys. zł³⁵. Próba została wylosowana metodą monetarną (MUS³⁶). Stwierdzono, że wydatki w kwocie 6003,9 tys. zł na prewencję rentową poniesiono zgodnie z zawartymi umowami, na podstawie faktur, not księgowych dotyczących opłat uzdrowiskowych oraz przejazdów uczestników turnusów. Koszty dotyczące prewencji wypadkowej w kwocie 3355,4 tys. zł, poniesiono zgodnie z zawartymi umowami, a w przypadku rozliczenia końcowego na podstawie oceny końcowej projektu. Powyższe koszty ponoszono terminowo i celowo oraz znajdowały odzwierciedlenie w prowadzonych księgach rachunkowych FUS.

(akta kontroli t. I, str. 261-263)

Nienależnie pobrane świadczenia emerytalno-rentowe i nadpłaty świadczeń

W 2023 r. ujawniono 35 721 nadpłat na kwotę 85 316,1 tys. zł. W stosunku do 2022 r. zmniejszyła się liczba nadpłat nowo ujawnionych o 27,1% przy jednoczesnym spadku kwoty o 17,5%. Ogólna liczba nienależnie pobranych świadczeń³⁷ (nadpłat świadczeń niespowodowanych przez ZUS) wyniosła 30 961,

³¹ W 2020 r. – 277 290 038,0 tys. zł, w 2021 r. – 284 467 506,0 tys. zł, w 2022 r. – 310 934 095,0 tys. zł, w 2023 r. – 365 304 630,3 tys. zł.

³² Łączna kwota zobowiązań wymagalnych według Rb-Z Funduszy zarządzanych przez ZUS obejmująca okres od 1999 r. do 2023 r.

³³ Art. 65 ust. 16 ustawy z dnia 31 marca 2020 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 568, ze zm.) – dalej: ustawa o zmianie ustawy o COVID-19.

³⁴ Art. 14 ust. 22 ustawy z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa (Dz. U. z 2024 r. poz. 167, ze zm.) – dalej: ustawa o pomocy obywatelom Ukrainy.

³⁵ W tym: 17 dotyczących prewencji wypadkowej (na kwotę 3355,4 tys. zł, co stanowiło 3,2% ogółu wydatków na prewencję wypadkową w 2023 r.) oraz 30 dotyczących prewencji rehabilitacyjnej (na kwotę 6003,9 tys. zł, co stanowiło 3,3% ogółu wydatków FUS na prewencję leczniczą w 2023 r.).

³⁶ Z prawdopodobieństwem proporcjonalnym do wartości.

³⁷ Powstałych m.in. z powodu: osiągnięcia dochodów powodujących zawieszenie lub zmniejszenie świadczenia; zbyt późnego zawiadomienia ZUS o zmianach w uprawnieniach oraz o zgonie świadczeniobiorcy.

tj. o 30,1% mniej niż w 2022 r. na łączną kwotę 82 391,0 tys. zł, tj. o 18% mniej niż w 2022 r. Z przyczyn leżących po stronie ZUS wystąpiło 4798 nadpłat na łączną kwotę 2925,1 tys. zł. Przyczynami nadpłat były m.in.: błędna ocena stanu faktycznego lub błędna interpretacja przepisów, wprowadzenie błędnego zapisu do komputerowej bazy danych, podwójne pobieranie świadczeń oraz braki wynikające z funkcjonalności systemów informatycznych.

(akta kontroli t. III, str. 158-161, 181)

Wyrównania do wysokości należnego świadczenia

W 2023 r. wypłacono 5431 wyrównań do wysokości należnego świadczenia na łączną kwotę 51 902,0 tys. zł. W stosunku do 2022 r. liczba wyrównań zmniejszyła się o 80,6%, a kwota zwiększyła się o 48,8%. Przyczynami wypłaty wyrównań były m.in.: błędy pracowników (2135 wyrównań – 27 334,4 tys. zł), wyroki sądowe zmieniające decyzję organu rentowego (1144 – 15 293,1 tys. zł), zmiany interpretacji przepisów (14 – 228,1 tys. zł).

(akta kontroli t. III, str. 160-161, 182)

Odsetki za opóźnienia w ustalaniu prawa do świadczeń emerytalno-rentowych

W 2023 r. ZUS wypłacił odsetki za opóźnienia w ustalaniu prawa i wypłacie świadczeń w kwocie 5081,8 tys. zł dla 27 905 osób. W stosunku do roku 2022, zwiększyła się liczba osób, którym wypłacono odsetki, jak również kwota wypłaconych odsetek – odpowiednio o 143,8% i 76,9%. Przyczynami wypłat odsetek były m.in.: wydanie decyzji i wypłaty świadczenia po terminie ustawowym, błędy leżące po stronie ZUS, zmiana przepisów dotyczących naliczania odsetek w związku z pandemią COVID-19³⁸, wykonanie wyroków sądowych.

(akta kontroli t. III, str. 165, 186)

Zasiłki i świadczenia krótkoterminowe

W 2023 r. wypłacono³⁹ 5 404 522 zasiłków i świadczeń krótkoterminowych (o 3,4% mniej niż w 2022 r.) na łączną kwotę 10 929 906,2 tys. zł, w tym zasiłek chorobowy – 2 783 496 wypłat na kwotę 4 581 882,9 tys. zł, świadczenie rehabilitacyjne – 587 992 wypłat na kwotę 1 586 987,0 tys. zł, zasiłek pogrzebowy – 350 494 wypłat na kwotę 1 400 887,7 tys. zł.

Cudzoziemcy w 2023 r. pobrali 127 970 zasiłków i świadczeń krótkoterminowych, tj. o 27,4% więcej niż w 2022 r., na łączną kwotę 814 964,5 tys. zł, o 45,2% więcej w porównaniu do 2022 r. Wypłacono najwięcej zasiłków chorobowych – 69 556, na kwotę 374 614,6 tys. zł, zasiłków macierzyńskich – 22 241, na kwotę 357 316,4 tys. zł, oraz zasiłków opiekuńczych – 31 923, na kwotę 39 671,6 tys. zł.

(akta kontroli t. III, str. 207, 235)

Nienależnie pobrane zasiłki i świadczenia oraz ich nadpłaty

W 2023 r. odnotowano 10 205 zasiłków pobranych nienależnie, na łączną kwotę 52 012,0 tys. zł, z tego z winy ubezpieczonych⁴⁰ – 8452, na kwotę 47 308,4 tys. zł, z winy płatnika składek lub innego podmiotu⁴¹ – 1140, na kwotę 3643,7 tys. zł, z winy ZUS – 613, na kwotę 1059,8 tys. zł. W porównaniu do 2022 r. o 32,2% zmniejszyła się liczba nadpłat z przyczyn leżących po stronie ZUS, a kwota nadpłat zmalała o 2,6%. Przyczynami nadpłat były m.in.: nieprawidłowa interpretacja przepisów,

³⁸ Ustawa z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2024 r. poz. 340, ze zm.).

³⁹ Z Funduszu Chorobowego i Funduszu Wypadkowego oraz zasiłki pogrzebowe z Funduszu Rentowego.

⁴⁰ Z winy ubezpieczonych odnotowano m.in.: wykonywanie pracy zarobkowej w okresie orzeczonej niezdolności do pracy/sprawowanie opieki; wykorzystywanie zwolnienia lekarskiego od pracy niezgodnie z celem zwolnienia; zawarcie z pracodawcą umowy o pracę dla pozorów lub w celu obejścia prawa; fikcyjne podwyższanie wynagrodzenia lub podstawy wymiaru składek w celu otrzymania wyższych świadczeń.

⁴¹ Z winy płatnika składek lub innego podmiotu odnotowano, m.in.: przekazanie do ZUS nieprawdziwych danych mających wpływ na ustalenie podstawy wymiaru zasiłku, uprawnienia do zasiłku lub jego wysokość, przekazanie do ZUS nieprawdziwych danych dotyczących okresu zatrudnienia lub ubezpieczenia, składane za okres wyznaczony dokumentów korygujących dane.

błędne analizy i oceny stanu faktycznego lub braki pouczeń świadczeniobiorcy o okolicznościach mających wpływ na prawo do zasiłku.

(akta kontroli t. III, str. 204-209, 218-219)

Dopłaty do zasiłków

W 2023 r. liczba dopłat⁴² do zasiłków wyniosła 224 477, na łączną kwotę 59 778 120,0 tys. zł, co w porównaniu z 2022 r. stanowiło wzrost odpowiednio o 28,7% oraz 7,6%. Dopłaty spowodowane były przyczynami leżącymi po stronie ubezpieczonych lub płatników składek, pracowników ZUS oraz zmianą parametrów wpływających na kwotę należnego świadczenia.

(akta kontroli t. III, str. 230-233)

Odsetki za opóźnienia przy wypłacie zasiłków

W 2023 r. wypłacono odsetki w 10 295 sprawach z tytułu opóźnienia w wypłacie zasiłków na łączną kwotę 3501,4 tys. zł. Do głównych przyczyn wypłaty odsetek do zasiłków należały m.in.: błędy leżące po stronie ZUS – 48,4% spraw, wyroki sądów zmieniających decyzje ZUS – 11,8% spraw.

(akta kontroli t. III, str. 231-234)

Postępowania w sprawie podlegania ubezpieczeniom społecznym

W 2023 r. oddziały ZUS przeprowadziły 13 945 postępowań administracyjnych w zakresie podlegania ubezpieczeniom społecznym (o 66,6% mniej niż w 2022 r.), w tym 3392 sprawach osób prowadzących działalność gospodarczą (o 62,4% mniej niż w 2022 r.). W 2023 r. oddziały ZUS wydały łącznie 10 931 decyzji stwierdzających podleganie ubezpieczeniom społecznym (więcej o 44,8%) oraz 11 715 decyzji o niepodleganiu ubezpieczeniom społecznym (mniej o 13,9%).

(akta kontroli t. III, str. 284-285, 292-294)

Stwierdzone
nieprawidłowości

W działalności Zakładu Ubezpieczeń Społecznych w zakresie wykonania planu kosztów FUS nie stwierdzono nieprawidłowości.

3.3. Gospodarowanie wolnymi środkami FUS

Opis stanu
faktycznego

Stan funduszu na początek 2023 r. wynosił 9 027 738,7 tys. zł, a na koniec 10 171 124,0 tys. zł i był o 72% wyższy od kwoty wskazanej w planie po zmianach oraz o 12,7% wyższy od stanu na początek roku. Wynikało to głównie z wyższych niż planowano przychodów Funduszu oraz niższych kosztów. Stan FUS na koniec 2023 r. obejmował środki pieniężne w kwocie 5 319 141,8 tys. zł, należności w wysokości 16 320 417,9 tys. zł oraz zobowiązania w wysokości 11 468 435,7 tys. zł.

(akta kontroli t. I, str. 19-23, 216-217 i 222-223)

Średni stan środków pieniężnych na rachunkach bankowych FUS z 12 miesięcy 2023 r. wynosił: na rachunku bankowym prowadzonym w banku PKO BP S.A. – 387 710,3 tys. zł, na rachunku bankowym prowadzonym w NBP – 27 418,2 tys. zł. W 2023 r. wolne środki FUS zostały ulokowane na 1075 lokatach bankowych, na łączną kwotę 896 550 600,0 tys. zł. Uzyskano z tego tytułu odsetki w kwocie 209 627,3 tys. zł. Wolne środki lokowano głównie w lokaty krótkoterminowe na rynku międzybankowym, a oprocentowanie wynosiło od 2,75% do 6,9%. Najwyższa lokata wynosiła 1 000 000,0 tys. zł, a najniższa – 2300,0 tys. zł.

(akta kontroli t. I, str. 141-158)

Badaniem objęto dokumentację dotyczącą sześciu lokat na łączną kwotę 4 748 100,0 tys. zł. Doboru dokonano w sposób losowy⁴³. Lokaty założono w czterech bankach – trzy w Banku Gospodarstwa Krajowego na łączną kwotę 1 748 100 tys. zł oraz po jednej w Banku Pekao S.A., w Banku Millenium S.A. i w Santander Bank Polska na 1 000 000,0 tys. zł każda lokata. Z tytułu lokat objętych badaniem uzyskano odsetki w kwocie 1521,0 tys. zł.

(akta kontroli t. I, str. 220)

⁴² Dopłata – wypłata w terminie późniejszym różnicy pomiędzy otrzymaną przez świadczeniobiorcę kwotą świadczenia, a kwotą należną.

⁴³ Losowanie proste.

W 2023 r. wolne środki FUS lokowano zgodnie z obowiązującymi uregulowaniami wewnętrznymi⁴⁴, art. 56 ust. 4 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych⁴⁵ i zasadami określonymi w § 4 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia z dnia 29 stycznia 2014 r. w sprawie szczegółowych zasad gospodarki finansowej oraz zasad lokowania środków Funduszu Ubezpieczeń Społecznych⁴⁶. Opracowano system zarządzania płynnością finansową oraz wdrożono mechanizm kontroli stanu wolnych środków FUS. W 2023 r. nie wystąpiły przypadki zerwania lokat. Dokonywanie lokat nie stanowiło przeszkody dla terminowej realizacji wypłaty środków funduszu na cele i zadania wskazane w ustawie o sus. W 2023 r. nie przekazywano środków FUS w zarządzanie Ministrowi Finansów.

(akta kontroli t. I, str. 128-130, 175-197 i 198-199)

W 2023 r. przychody FUS powstałe z tytułu zagospodarowania nadwyżek finansowych w ujęciu kasowym wyniosły odpowiednio: 209 527,1 tys. zł – lokaty terminowe, 12 893,7 tys. zł – odsetki od środków na rachunkach (PKO BP S.A. i NBP). Kwota odsetek uzyskanych od środków pozostawionych w bankach PKO BP S.A. i NBP w ujęciu kasowym, wyniosła odpowiednio: 12 321,4 tys. zł i 572,3 tys. zł.

(akta kontroli t. I, str. 141)

Stwierdzone
nieprawidłowości

W działalności Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, w zakresie lokowania wolnych środków nie stwierdzono nieprawidłowości.

3.4. Realizacja zadań FUS

Opis stanu
faktycznego

Na realizację zadań, wynikających z ustawy o sus wydatkowano kwotę 352 457 576,5 tys. zł, tj. o 0,8% mniej w stosunku do planu po zmianach oraz o 17,4% więcej niż w 2022 r. W 2023 r. zrealizowano następujące zadania: emerytury – 256 720 149,7 tys. zł, renty – 53 666 676,7 tys. zł, dodatki do emerytur i rent – 9 146 174,9 tys. zł, zasiłki chorobowe – 15 703 588,5 tys. zł, pozostałe zasiłki i świadczenia – 16 936 921,6 tys. zł, prewencja rentowa – 179 623,5 tys. zł i prewencja wypadkowa – 104 441,6 tys. zł. Kwoty dotyczące zadań realizowanych przez FUS ujęte były w planach rzeczowo-finansowych.

(akta kontroli t. III, str. 315-316, 399-402)

W 2023 r. przeciętna miesięczna wysokość świadczenia emerytalno-rentowego finansowanego z FUS⁴⁷ wyniosła 3269,5 zł i była wyższa o 17,2%, niż w 2022 r. Przeciętna miesięczna emerytura wyniosła 3389,51 zł (wzrost o 17,3%), renta z tytułu niezdolności do pracy – 2574,93 zł (wzrost o 16,3%), renta rodzinna – 2 952,78 zł (wzrost o 15,7%). W 2023 r. przeciętna miesięczna liczba osób pobierających świadczenia emerytalno-rentowe wyniosła 7900,4 tys. Przeciętna miesięczna liczba wypłaconych emerytur wyniosła 6192,5 tys., rent rodzinnych – 1172,3 tys., rent z tytułu niezdolności do pracy – 535,5 tys.

(akta kontroli t. III, str. 304-305)

Stwierdzone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki, w przedstawionym wyżej zakresie nie stwierdzono nieprawidłowości.

⁴⁴ Zarządzenie nr 54 Prezesa Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z dnia 31 marca 2017 r. w sprawie wprowadzenia Procedury do procesu 12.3 Zarządzanie aktywami funduszy i Zakładu, zmienione zarządzeniem nr 95 Prezesa ZUS z dnia 21 lipca 2017 r., zarządzeniem nr 2 Prezesa ZUS z dnia 8 stycznia 2019 r., zarządzeniem nr 46 Prezesa ZUS z dnia 16 sierpnia 2021 r. oraz zarządzeniem nr 42 Prezesa ZUS z dnia 9 maja 2022 r. – Procedura do procesu 12.3 Zarządzanie aktywami Funduszy i Zakładu, Załącznik nr 3 – Instrukcja zarządzania aktywami FRD, FUS, FEP i Zakładu, dalej: procedura w sprawie zarządzania aktywami.

⁴⁵ Dz. U. z 2024 r. poz. 497, ze zm., dalej: ustawa o sus.

⁴⁶ Dz. U. poz. 156, dalej: rozporządzenie w sprawie gospodarowania wolnymi środkami.

⁴⁷ Bez emerytur i rent realizowanych na mocy umów międzynarodowych, bez emerytur i rent osób posiadających prawo także do świadczenia rolniczego oraz bez emerytur zbiegowych finansowanych z FUS, a wypłaconych przy rentach finansowanych z budżetu państwa. Łącznie z kwotą okresowej emerytury kapitałowej finansowanej z FUS. Łącznie z rentami wypadkowymi finansowanymi z FUS, a wypłacanymi przez MON, MSWiA oraz MS w zbiegu z emeryturami finansowymi z budżetu MON, MSWiA oraz MS. Bez kwoty jednorazowego świadczenia pieniężnego dla emerytów i rencistów.

IV. Wyniki kontroli Funduszu Emerytur Pomostowych

1. Cel i zakres kontroli

Cel kontroli Celem kontroli było dokonanie oceny wykonania w 2023 r. planu finansowego Funduszu Emerytur Pomostowych pod względem legalności, celowości, rzetelności i gospodarności – podejmowanych działań przez dysponenta FEP. Ocenie podlegały w szczególności: planowanie i realizacja przychodów FEP, planowanie i wykonanie kosztów, efekty realizowanych zadań, gospodarowanie wolnymi środkami oraz sporządzenie sprawozdań za IV kwartał 2023 r. w zakresie operacji finansowych.

Zakres kontroli Podstawą sformułowania oceny wymienionych wyżej obszarów były ustalenia dokonane w wyniku następujących działań kontrolnych: analizy wykonania planu przychodów, analizy stanu należności pozostałych do zapłaty, analizy realizacji kosztów, analizy realizacji zadań oraz efektów uzyskanych w wyniku wydatkowania środków, analizy stanu zobowiązań, analizy prawidłowości sporządzenia sprawozdań (opis w części VII *Sprawozdawczość* niniejszego wystąpienia pokontrolnego), analizy stosowanych przez dysponenta procedur kontroli zarządczej dotyczących sporządzania sprawozdań.

2. Ocena kontrolowanej działalności

OCENA OGÓLNA Najwyższa Izba Kontroli ocenia pozytywnie wykonanie planu finansowego Funduszu Emerytur Pomostowych na rok 2023.

Uzasadnienie oceny ogólnej Koszty FEP zostały poniesione na realizację zadań ustawowych, a gospodarowanie wolnymi środkami było prawidłowe. ZUS realizował zadania FEP (wyплаты emerytur pomostowych) w sposób ciągły i prawidłowy.

NIK pozytywnie zaopiniowała roczne sprawozdania budżetowe FEP za 2023 r., sporządzone przez ZUS. Sprawozdania zostały sporządzone terminowo i prawidłowo, na podstawie danych wynikających z ewidencji księgowej.

OBSZAR 3. Wykonanie planu finansowego FEP

3.1. Wykonanie planu przychodów FEP

Opis stanu faktycznego W 2023 r. FEP osiągnął przychody w kwocie 2 288 204,4 tys. zł, tj. o 1,9% wyższe od kwoty określonej w planie po zmianach oraz o 20,1% wyższe od wykonanych w 2022 r. Główne pozycje przychodów stanowiły:

- dotacja z budżetu państwa w kwocie 1 842 648,0 tys. zł, która była wyższa o 20,3% w stosunku do 2022 r. Przeznaczona została na uzupełnienie niedoboru środków FEP na wypłatę emerytur pomostowych, a jej wzrost wynikał z większego zapotrzebowania związanego z waloryzacją świadczeń oraz rosnącą liczbą świadczeniobiorców;
- składki w kwocie 427 326,0 tys. zł, tj. o 8,8% wyższe od kwoty określonej w planie i o 18,1% wyższe w stosunku do 2022 r., co spowodowane było wzrostem wynagrodzeń będących podstawą wymiaru składek na FEP.

(akta kontroli t. I, str. 17-18, 222)

Należności FEP na koniec 2023 r. wyniosły 15 468,9 tys. zł i były niższe od kwoty określonej w planie o 32,1% oraz niższe o 9,1% od wykonania za rok 2022. W strukturze należności występowały należności od płatników z tytułu niezapłaconych składek wraz z odsetkami – 10 314,0 tys. zł (spadek o 12,0%), rozrachunki z tytułu wypłaconych świadczeń – 3125,4 tys. zł (spadek o 1,8%) oraz pozostałe należności – 2029,4 tys. zł (o 4,2% mniej niż w 2022 r.).

Według stanu na koniec 2023 r., należności z tytułu FEP⁴⁸ wyniosły 15 114,1 tys. zł, co stanowiło spadek o 4,6% w stosunku do 2022 r.

(akta kontroli t. V, str. 128, 130-132, 389-391)

Badaniem dotyczącym dochodzenia należności objęto 15 dobranych celowo płatników składek z największym zadłużeniem wobec FEP na łączną kwotę 4986,7 tys. zł stanowiącą 33,8% należności ogółem (14 770,2 tys. zł)⁴⁹ wykazało, że ZUS w 2023 r. podejmował działania zmierzające do ich odzyskania polegające na m.in.: udzielaniu ulg (umowy ratalne, odroczenie terminu płatności, umorzenie odsetek), dokonywanie zabezpieczeń pieniężnych i majątkowych oraz zgłoszenia wierzytelności.

(akta kontroli t. IV, str. 1, 145-475; t. V, str. 3-86)

Badaniem dotyczącym poprawności zarządzania należnościami objęto 12 spraw na łączną kwotę 276,0 tys. zł, co do których przedawniono należności (trzy sprawy na kwotę 15,6 tys. zł)⁵⁰, umorzono należności (trzy sprawy na kwotę poniżej 1 tys. zł)⁵¹ oraz należności do których zastosowano ulgę (trzy sprawy dotyczące odroczenia terminu płatności na kwotę 92,0 tys. zł⁵² oraz trzy sprawy dotyczące rozłożenia płatności na raty na kwotę 167,5 tys. zł⁵³). Na podstawie analizy dokumentów stwierdzono, iż ZUS działał w powyższym zakresie w ramach przyjętych do obsługi tych zadań wewnętrznych regulacji.

(akta kontroli t. V, str. 383-385, 392-399)

W latach 2020-2023 przychody FEP miały tendencję wzrostową⁵⁴, na co decydujący wpływ miała dotacja z budżetu państwa. W 2023 r. wzrosły one o 117,8% w stosunku do 2020 r. W 2023 r. dotacja z budżetu państwa wynosiła 1 842 648 tys. zł i stanowiła 80,5% przychodów Funduszu oraz była wyższa o 146,5% w stosunku do 2020 r. Wzrost kwoty dotacji wynikał z wyższych wydatków na emerytury pomostowe. Dotacja została w pełni wykorzystana na wypłatę emerytur pomostowych w terminach i kwotach wskazanych przez komórki merytoryczne w dokumentach płatniczych.

(akta kontroli t. I, str. 223)

Stwierdzone
nieprawidłowości

W działalności Zakładu Ubezpieczeń Społecznych w zakresie wykonania planu przychodów FEP nie stwierdzono nieprawidłowości.

3.2. Wykonanie planu kosztów FEP

Opis stanu
faktycznego

Zrealizowane w 2023 r. koszty FEP wyniosły 2 265 701,5 tys. zł i były niższe od zaplanowanych o 4,0% oraz wyższe od wykonanych w 2022 r. o 24,6%. Główną pozycję stanowiły emerytury pomostowe, które wynosiły 2 258 057,5 tys. zł i były niższe od planu o 4,1% oraz wyższe od wykonania w 2022 r. o 24,8%. Odpis na działalność ZUS wyniósł 4829,0 tys. zł.

W latach 2020-2023 koszty FEP wzrosły o 76,4%⁵⁵, z uwagi na wzrost przeciętnej miesięcznej liczby świadczeniobiorców o 21,3%⁵⁶ oraz wzrost przeciętnej miesięcznej wypłaty emerytury pomostowej o 45,7%⁵⁷, m.in. w wyniku waloryzacji.

(akta kontroli t. I, str. 17-18, 216-217 i 222-223)

⁴⁸ Za okres od dnia 1 stycznia 1999 r. do dnia 31 grudnia 2023 r.

⁴⁹ Należności brutto od płatników z tytułu składek, tj. z uwzględnieniem odpisów aktualizujących według stanu na dzień 31 grudnia 2023 r.

⁵⁰ Co stanowiło 63,4% należności przedawnionych w grudniu 2023 r.

⁵¹ Co stanowiło 99,9% należności umorzonych w 2023 r., tj. umorzenia należności z tytułu składek na FEP za okres od 1 stycznia 1999 r. zaksięgowane w roku 2023, według stanu na 4 stycznia 2024 r.

⁵² Co stanowiło 20,7% należności z odroczonym terminem płatności dla FEP, tj. umów o odroczenie terminu płatności zawartych w IV kwartale 2023 r.

⁵³ Co stanowiło 35,7% należności objętych umowami ratalnymi, tj. umów zawartych w IV kwartale 2023 r.

⁵⁴ W 2020 r. – 1 050 749 tys. zł, w 2021 r. – 1 551 658 tys. zł, w 2022 r. – 1 904 467 tys. zł, w 2023 r. – 2 288 204,4 tys. zł.

⁵⁵ W 2020 r. – 1 284 572 tys. zł, w 2021 r. – 1 541 913 tys. zł, w 2022 r. – 1 818 046 tys. zł, w 2023 r. – 2 265 701,5 tys. zł.

⁵⁶ W 2020 r. – 33 914 osób, w 2021 r. – 37 391 osób, w 2022 r. – 39 609 osób oraz w 2023 r. – 41 153 osób.

⁵⁷ W 2020 r. – 3137,28 zł, w 2021 r. – 3418,69 zł, w 2022 r. – 3807,93 zł oraz w 2023 r. – 4572,48 zł.

Zobowiązania na koniec 2023 r. wyniosły 39 038,4 tys. zł i w stosunku do planu po zmianach były wyższe o 17,2% oraz o 12,9% wyższe od wykonania w 2022 r.

(akta kontroli t. I, str. 215-217)

W 2023 r. FEP nie miał zobowiązań wymagalnych oraz nie zaciągał kredytów ani pożyczek. W 2023 r. FEP nie otrzymał od Prezesa Rady Ministrów wiążącego polecenia wpłaty środków pieniężnych na Fundusz Przeciwdziałania COVID-19⁵⁸ oraz Fundusz Pomocy⁵⁹.

(akta kontroli t., str. 200-201)

Stwierdzone
nieprawidłowości

W działalności Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, w zakresie wykonania planu kosztów FEP nie stwierdzono nieprawidłowości.

3.3. Gospodarowanie wolnymi środkami FEP

Opis stanu
faktycznego

Stan FEP na początek 2023 r. wyniósł 159 737,3 tys. zł., a na koniec 2023 r. wyniósł 182 240,2 tys. zł i stanowił 935,7% planu oraz 114,1% stanu na początek roku. Wyższy stan funduszu wynikał z nadwyżek finansowych zgromadzonych na rachunkach, ulokowanych na lokatach bankowych oraz był rezultatem wyższego stanu środków na początku roku (stanowiącego 119,4% planu), wyższych wpłat od płatników oraz niższych wydatków. Stan FEP na koniec 2023 r. obejmował środki pieniężne – 25,4 tys. zł, należności – 15 468,9 tys. zł, ulokowane środki finansowe – 205 784,4 tys. zł oraz zobowiązania – 39 038,4 tys. zł.

(akta kontroli t. I, str. 17-18, 222-223)

Średni stan środków pieniężnych na rachunkach bankowych FEP z 12 miesięcy 2023 r. wyniósł odpowiednio: na rachunku bankowym prowadzonym w PKO BP S.A. – 14 073,4 tys. zł, na rachunku bankowym prowadzonym w NBP – 0,5 tys. zł.

(akta kontroli t. I, str. 169-174)

W 2023 r. wolne środki FEP zostały ulokowane na 242 lokatach bankowych, głównie jednodniowych, na kwotę 48 549 600 tys. zł. Uzyskano z tego tytułu odsetki w kwocie 12 023,8 tys. zł. Lokowania wolnych środków FEP dokonywano na rynku międzybankowym, a oprocentowanie wynosiło od 4,99% do 6,9%. Najwyższa kwota lokaty wynosiła 226 000,0 tys. zł, a najniższa 125 300,0 tys. zł.

(akta kontroli t. I, str. 170-174)

Badaniem objęto dokumentację dotyczącą sześciu lokat, na łączną kwotę 1 280 800,0 tys. zł. Doboru dokonano w sposób losowy. Lokaty założono w trzech bankach: w Santander Bank Polska S.A. na 431 600 tys. zł, w ING Bank Śląski na 431 300 tys. zł oraz w Bank Millennium S.A. na 417 900 tys. zł. Z tytułu lokat objętych badaniem uzyskano 369,6 tys. zł odsetek.

(akta kontroli t. I, str. 220)

W 2023 r. wolne środki FEP lokowano z zachowaniem zasad określonych w § 4 rozporządzenia w sprawie gospodarowania wolnymi środkami, zgodnie z art. 56 ust. 4 ustawy o sus, art. 34 ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych⁶⁰ oraz procedurą w sprawie zarządzania aktywami. Dla Funduszu opracowano system zarządzania płynnością finansową oraz wdrożono mechanizm kontroli stanu wolnych środków. W 2023 r. nie wystąpiły przypadki zerwania lokat ze środków FEP. W 2023 r. wolne środki były inwestowane wyłącznie w lokaty krótkoterminowe. Dokonywanie lokat nie stanowiło przeszkody dla terminowej realizacji wypłat świadczeń z funduszu. W 2023 r. nie przekazywano środków FEP w zarządzanie Ministrowi Finansów.

(akta kontroli t. I, str. 128-130, 175-199)

W 2023 r. przychody FEP powstałe z tytułu zagospodarowania nadwyżek finansowych w ujęciu kasowym wyniosły odpowiednio: 11 911,3 tys. zł – lokaty terminowe, 643 tys. zł – odsetki od środków na rachunkach (PKO BP S.A. i NBP). Kwota odsetek uzyskanych od środków pozostawionych na rachunkach w bankach

⁵⁸ Art. 65 ust. 16 ustawy o zmianie ustawy o COVID-19.

⁵⁹ Art. 14 ust. 22 ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy.

⁶⁰ Dz. U. z 2023 r. poz. 164.

PKO BP S.A. i NBP w ujęciu kasowym wyniosła: 643,1 tys. zł na rachunku w PKO BP S.A. i 10 zł na rachunku w NBP.

(akta kontroli t. I, str. 169)

Stwierdzone
nieprawidłowości

W działalności Funduszu Emerytur Pomostowych, w zakresie lokowania wolnych środków nie stwierdzono nieprawidłowości.

3.4. Realizacja zadań FEP

Opis stanu
faktycznego

Zadaniem FEP było finansowanie emerytur pomostowych. Łączna kwota wypłat emerytur pomostowych w 2023 r. wyniosła 2 258 057,5 tys. zł⁶¹ i była wyższa o 448 111,8 tys. zł, tj. o 24,8% w stosunku do roku 2022. Przychody ze składek wynosiły 427 326 tys. zł i pokrywały 18,9% wypłat. Fundusz wykonał zaplanowane zadania, tj. dokonał wypłat bieżących świadczeń.

(akta kontroli t. I, str. 17-18, 217)

W 2023 r. emerytury pomostowe pobierało 41 519 osób (nastąpił wzrost w stosunku do 2022 r. o 2,8%, a w stosunku do 2021 r. o 7,3%). Wzrost ten wynikał z utrzymującej się na stałym poziomie, w przedziale od dziewięciu do 10 tys. rocznie liczby osób, którym po raz pierwszy przyznano emeryturę pomostową. Przeciętna miesięczna liczba osób pobierających emerytury pomostowe wynosiła 41 153. Przeciętna miesięczna wartość emerytury pomostowej wyniosła 4572,48 zł i była wyższa niż w 2022 r. o 21,1%. W 2023 r. przyznano po raz pierwszy 10 458 emerytur pomostowych, tj. o 13,6% więcej niż w 2022 r.

(akta kontroli t. I, str. 203-205)

Stwierdzone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki, w przedstawionym wyżej zakresie nie stwierdzono nieprawidłowości.

V. Wyniki kontroli Zakładu Ubezpieczeń Społecznych – państwowej osoby prawnej

1. Cel i zakres kontroli

Cel kontroli

Celem kontroli było dokonanie oceny wykonania w 2023 r. planu finansowego Zakładu Ubezpieczeń Społecznych – państwowej osoby prawnej pod względem legalności, celowości, rzetelności i gospodarności.

Ocenie podlegały w szczególności: planowanie i realizacja przychodów ZUS, planowanie i wykonanie kosztów i wydatków majątkowych oraz efekty realizowanych zadań, w tym stopień ich realizacji, gospodarowanie wolnymi środkami, sporządzanie rocznych sprawozdań budżetowych oraz sprawozdań za IV kwartał 2023 r. w zakresie operacji finansowych, system kontroli zarządczej w zakresie prawidłowości sporządzania sprawozdań.

Zakres kontroli

Podstawą sformułowania oceny wyżej wymienionych obszarów były ustalenia dokonane w wyniku następujących działań kontrolnych: analizy wykonania planu przychodów, analizy stanu należności pozostałych do zapłaty, analizy realizacji kosztów i wydatków majątkowych, analizy realizacji zadań oraz efektów uzyskanych w wyniku wydatkowania środków, analizy wybranej próby wydatków, analizy wybranych postępowań o udzielenie zamówienia publicznego, kontroli wybranych zapisów i dokumentów księgowych, analizy prawidłowości sporządzenia sprawozdań, analizy stosowanych przez dysponenta procedur kontroli zarządczej dotyczących sprawozdań.

2. Ocena kontrolowanej działalności

OCENA OGÓLNA

Najwyższa Izba Kontroli ocenia pozytywnie wykonanie w 2023 r. planu finansowego Zakładu Ubezpieczeń Społecznych – państwowej osoby prawnej.

⁶¹ Bez kwoty dodatkowego rocznego świadczenia pieniężnego dla emerytów i rencistów oraz kolejnego dodatkowego rocznego świadczenia pieniężnego dla emerytów i rencistów, które finansowane Funduszu Solidarnościowego.

Uzasadnienie
oceny ogólnej

Zakład realizował m.in. zadania z zakresu: zamówień publicznych, prewencji rentowej i wypadkowej, zatrudnienia, gospodarowania wolnymi środkami, dochodzenia i umorzenia należności, kontroli wewnętrznej oraz kontroli płatników składek. W wyniku kontroli 38,9% całkowitych kosztów Centrali ZUS stwierdzono, że poniesione zostały one zgodnie z planem finansowym w ramach realizacji ustawowych zadań, przy czym koszty stanowiące 0,7% badanej próby, poniesione zostały bez podstawy prawnej (1633,9 tys. zł) lub w sposób niegospodarny (377,5 tys. zł). W przypadku jednego spośród trzech objętych badaniem zamówień publicznych stwierdzono nieprawidłowość polegającą na jego przeprowadzeniu z naruszeniem art. 2 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 11 września 2019 r. Prawo zamówień publicznych⁶².

OBSZAR

3. Wykonanie planu finansowego ZUS – państwowej osoby prawnej.

Opis stanu
faktycznego

3.1. Wykonanie planu przychodów

Przychody Zakładu za 2023 r. wyniosły ogółem 6 904 662,9 tys. zł, co stanowiło 104,9% planu po zmianach i 109,3% przychodów w 2022 r. Źródłami przychodów Zakładu były głównie: odpis z FUS – 5 170 243,0 tys. zł, zwrot kosztów obsługi świadczeń zleconych Zakładowi do wypłaty – 686 183,7 tys. zł, pozostałe przychody wynoszące 566 499,4 tys. zł, pobór i dochodzenie składek innych niż na FUS w kwocie 398 891,8 tys. zł.

(akta kontroli t. VII, str. 388-395)

W latach 2020-2023 przychody Zakładu wzrosły o 44,2%, z 4 786 898,6 tys. zł do 6 904 662,9 tys. zł. Wynikało to głównie ze wzrostu: odpisu FUS z 3 865 499,0 tys. zł do 5 170 243,0 tys. zł (33,8%), przychodów z tytułu zwrotu kosztów obsługi świadczeń zleconych Zakładowi do wypłaty z 442 997,2 tys. zł do 686 183,7 tys. zł (54,9%) oraz przychodów z tytułu poboru i dochodzenia składek innych niż na FUS z 260 686,6 tys. zł do 398 891,9 tys. zł (53%). Przychody finansowe wzrosły z 14 306,5 tys. zł do 78 015,9 tys. zł (445%).

(akta kontroli t. VII, str. 388-405)

Należności Zakładu

Należności Zakładu na koniec 2023 r. wyniosły 61 678,3 tys. zł i były wyższe od wykonania w roku poprzednim o 14,4%. Należności netto na koniec 2023 r. wyniosły 111 992,6 tys. zł⁶⁴ i były wyższe o 6,8% niż w 2022 r.⁶⁵ Złożyły się na nie głównie należności sklasyfikowane jako „inne” w kwocie 98 986,0 tys. zł, co stanowiło 88,4% ogółu należności Zakładu. W powyższej kategorii wyszczególnione zostały m.in.: należności z tytułu udzielonych pożyczek mieszkaniowych z ZFŚS (50 298,1 tys. zł), pozostałe rozrachunki z odbiorcami z działalności operacyjnej⁶⁶ (33 768,1 tys. zł), należności z tytułu naliczonej prowizji za pobór i dochodzenie składki (31 759,4 tys. zł), rozrachunki z FUS⁶⁷ (10 092,6 tys. zł). Należności przeterminowane, objęte utworzonym odpisem aktualizującym, wyniosły 90 649,0 tys. zł, co stanowiło wzrost w stosunku do stanu na koniec 2022 r. o 9,9%.

(akta kontroli: t. V, str. 92-93, 124-127, 258, 400-401)

⁶² Dz. U. z 2023 r. poz. 1605, ze zm., dalej: Pzp.

⁶⁴ Pomniejszone o odpisy aktualizujące, uwzględniające również należności z tytułu pożyczek z ZFŚS, których nie ujęto w sprawozdaniu Rb-40. Opracowano na podstawie zestawień przekazanych przez Zakład – stan na 31 grudnia 2023 r.

⁶⁵ Należności netto ogółem w Zakładzie, wg stanu na 31 grudnia 2022 r. wyniosły 104 904,3 tys. zł.

⁶⁶ W przeważającej mierze – należności z tytułu zasądzonych zwrotów kosztów zastępstwa procesowego, naliczanych kar umownych.

⁶⁷ Tj. należności z ustawowych źródeł, w tym m.in. obsługi świadczeń: rodzicielskich, „Rodzinny Kapitał Opiekuńczy”, żłobkowych, „Dobry start 300+”, „500+”, świadczeń zleconych finansowanych z budżetu Państwa, świadczeń wyrównawczych i inne.

W 2023 r. umorzono należności na łączną kwotę 301,6 tys. zł. Zakład w 2023 r. rozłożył na raty należności w kwocie 6012,3 tys. zł. W 2023 r. ZUS nie wydawał decyzji dotyczących odroczenia terminu spłaty należności.

(akta kontroli: t. V, str. 97-109)

W 2023 r. należności netto Centrali ZUS wyniosły 2102,0 tys. zł, tj. o 15,1% więcej w porównaniu ze stanem na koniec 2022 r.⁶⁸, w tym należności przeterminowane netto 35,5 tys. zł. W strukturze występowały należności z tytułu udzielonych pożyczek mieszkaniowych ZFSS – 1746,9 tys. zł oraz pozostałe rozrachunki z odbiorcami z działalności operacyjnej – 815,4 tys. zł, (gdzie przeważały należności z tytułu kar umownych oraz zasądzonych zwrotów kosztów zastępstwa procesowego). Na powyższe należności utworzono odpisy aktualizujące w kwocie 815,4 tys. zł. W 2023 r. kwota należności dochodzonych na drodze sądowej wyniosła 2408,5 tys. zł, która w całości została objęta odpisem aktualizującym.

(akta kontroli: t. V, str. 92-93, 112-118)

Centrala ZUS w 2023 r. w jednym przypadku udzieliła ulgi poprzez rozłożenie na raty należności⁶⁹ w kwocie 98,0 tys. zł (wraz z odsetkami liczonymi na dzień spłaty). W wymienionym powyżej przypadku regularnie lub z odchyleniami od wyznaczonych terminów wpływały środki wynikające z rat określonych w umowie, a także not odsetkowych (w przypadku rat maksymalnie trzy dni kalendarzowe oraz not odsetkowych – wynoszących do 49 dni kalendarzowych). W 2023 r. w Centrali ZUS nie wystąpiły należności umorzone i odroczone.

(akta kontroli t. IV, str. 476; t. V, str. 95-96, 142-172, 244-257, 283, 380)

Badaniem w zakresie dochodzenia należności została objęta próba 15 dobranych metodą celową, najwyższych kwotowo należności⁷⁰ dochodzonych przez oddziały i Centralę ZUS. Łączna kwota należności objętych badaniem wyniosła 62 342,0 tys. zł⁷¹, co stanowiło 30,8% należności ogółem⁷². Badanie wykazało, że ZUS podejmował działania zmierzające do odzyskania należności, np. poprzez dochodzenie ich na drodze postępowania sądowego, podejmowanie współpracy z komornikami sądowymi, zawieranie umów ratalnych, próby ustalania osób trzecich lub ewentualnego majątku dłużnika w celu zabezpieczenia.

(akta kontroli: t. IV, str. 2; t. V, str. 1-2, 87-91, 173-174, 184-243, 260-282, 286-379)

Stwierdzone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki, w przedstawionym wyżej zakresie nie stwierdzono nieprawidłowości.

3.2. Wykonanie planu kosztów

Opis stanu
faktycznego

W 2023 r. koszty działalności bieżącej Zakładu wyniosły 6 821 206,8 tys. zł, co stanowiło 93,9% planu po zmianach. W porównaniu do 2022 r. koszty były większe o 12,7%. W stosunku do 2022 r. zwiększyły się m.in. koszty zakupu wyposażenia niskiej wartości, materiałów i energii oraz usług obcych. W 2023 r. poniesiono m.in. następujące koszty rodzajowe (w nawiasach wykonanie planu po zmianach i wzrost w stosunku do 2022 r.):

- wynagrodzenia – 4 288 559,4 tys. zł (99,9% i 15,7%),
- amortyzacja – 359 324,5 tys. zł (82,5% i spadek 5,9%),
- materiały i energia – 187 342,8 tys. zł (70,1% i 18,7%),
- ubezpieczenia społeczne i inne świadczenia – 897 946,2 tys. zł (95,3% i 16,0%),
- usługi obce – 1 033 356,5 tys. zł (83,6% i 4,7%). W ramach usług obcych największe koszty poniesiono na usługi pocztowe i bankowe – 382 198,2 tys. zł (92,0% i spadek o 0,6%).

(akta kontroli t. VII, str. 388-393)

⁶⁸ Należności netto ogółem w Centrali Zakładu wg stanu na 31 grudnia 2022 r. wyniosły 1826,9 tys. zł.

⁶⁹ Na podstawie art. 77a ust. 4 pkt 2 ustawy o sus.

⁷⁰ Według stanu na 31 grudnia 2023 r., w tym: ośmiu należności Zakładu oraz siedmiu należności Centrali ZUS.

⁷¹ W tym: 59 473,1 tys. zł – Zakładu oraz 2868,9 tys. zł – Centrala ZUS.

⁷² Należności brutto – 202 641,6 tys. zł, tj. 111 992,6 tys. zł należności netto oraz wartość odpisów aktualizujących 90 649,0 tys. zł.

Wykonanie planu kosztów Centrali ZUS

W 2023 r. koszty działalności Centrali ZUS wyniosły 719 054,9 tys. zł, co stanowiło 84,0% planu po zamianach. Badaniem w Centrali ZUS objęto łącznie 67 dowodów księgowych na kwotę 279 646,1 tys. zł, co stanowiło 38,9% kosztów Centrali ZUS w 2023 r. Badana próba została wylosowana metodą MUS⁷³ z wygenerowanych z systemu księgowego Zakładu zapisów i dowodów księgowych, odpowiadającym pozapłacowym kosztom Centrali ZUS oraz dokonana doborem celowym i objęła w grupie kosztów majątkowych (ZI) 16 zapisów na kwotę 166 910,5 tys. zł, tj. 60,1% objętych próbą kosztów, natomiast w grupie kosztów bieżących (ZF) 31 zapisów na kwotę 110 724,4 tys. zł, tj. 39,9% badanych kosztów.

W ramach analizowanej próby wydatków Centrali ZUS stwierdzono, że koszty ponoszono zgodnie z planem finansowym, terminowo w ramach realizacji ustawowych zadań jednostki.

(akta kontroli t. VI, str. 171-173, 410-424, 429-431, 434; t. VII, str. 432)

W 2023 r. ZUS przeprowadził łącznie 17 działań informacyjno-promocyjnych dotyczących zmiany wysokości świadczenia wychowawczego z 500,0 zł do 800,0 zł miesięcznie. Łączne wydatki na te działania wyniosły 1633,9 tys. zł. Główne działania to: produkcja materiału i czas antenowy w radio – 831,8 tys. zł, kampania telewizyjna (w tym produkcja spotu i zakup czasu antenowego) – 365,9 tys. zł, kampania banerowa w portalach – 321,6 tys. zł, publikacja w prasie i dziennikach regionalnych – 74,9 tys. zł oraz emisja spotu w środkach transportu publicznego – 39,7 tys. zł. Szczegółowy opis nieprawidłowości znajduje się w sekcji *Stwierdzone nieprawidłowości*.

(akta kontroli t. VI, str. 269, 273-335, 377, 479-501)

W marcu 2023 r. przedstawiciel Centrum Informacyjnego Rządu przy Kancelarii Prezesa Rady Ministrów⁷⁴, zgodnie z przyjętymi przez KPRM założeniami, zwrócił się do ZUS (Rzecznika Prasowego) o informacje dotyczące możliwości zlecenia Zakładowi wydruku i wysłania do 8500 tys. odbiorców (świadczeniobiorców, których objęła waloryzacja oraz wypłata świadczenia, tzw. 13. i 14. emerytury) pisma sygnowanego przez Prezesa Rady Ministrów. W związku z wyceną usługi przekraczającą kwotę 130 tys. zł netto oraz niewystarczającym czasem na przeprowadzenie przez KPRM postępowania w sprawie udzielenia zamówienia publicznego, przedstawiciel Centrum Informacyjnego Rządu poprosił o zrealizowanie druku i wysyłki jako działania własnego ZUS. Projekt pisma opracowany przez KPRM zawierał elementy związane z promocją osiągnięć Rządu. Pomimo że Członek Zarządu nadzorujący pion Administracji i Zamówień Publicznych wyraził wątpliwości co do takiego działania⁷⁵, to 6 kwietnia 2023 r. wysłał projekt pisma do akceptacji jego ostatecznej wersji przez KPRM, a 13 kwietnia 2023 r. wydał Biuru Poligrafii ZUS polecenie rozpoczęcia wydruku od 17 kwietnia 2023 r. tego pisma z dokonaną modyfikacją polegającą m.in.: na usunięciu z treści pisma nazwy partii rządzącej, tj. fragmentu: „Dopóki Prawo i Sprawiedliwość czuwa nad interesami polskich seniorów, mogą Państwo czuć się bezpiecznie”, zmianie okresów porównawczych – czasu sprawowania władzy przez rząd Platformy Obywatelskiej z czasem sprawowania władzy przez rząd Prawa i Sprawiedliwości, na ośmioletnie okresy, w których wskazano statystyki dotyczące okresów ośmioletnich (lata: 2007-2015 do lat: 2015-2023). Dodatkowo pismo zostało sygnowane nie tylko znakami KPRM i nazwiskiem Prezesa Rady Ministrów, ale także znakiem Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej i nazwiskiem Minister RiPS oraz znakiem ZUS i nazwiskiem Prezes ZUS. W związku z powyższym Zakład wydrukował oraz wysłał łącznie 8562,7 tys. ulotek, a koszt powyższej operacji został

⁷³ Metodą MUS wylosowano dowody o łącznej wartości poniesionych kosztów 275 637,2 tys. zł, z kolei sposobem celowym dobrano koszty w łącznej kwocie 4008,9 tys. zł.

⁷⁴ Dalej: KPRM.

⁷⁵ Informacja przekazana Rzecznikowi ZUS 31 marca 2023 r. o treści „my tego w takiej formule nie zrobimy”.

oszacowany na 377,5 tys. zł brutto i został w całości poniesiony przez ZUS, co opisano w sekcji *Stwierdzone nieprawidłowości*.

(akta kontroli t. I, str. 264-312)

Zamówienia publiczne

W Centrali ZUS wewnętrzne zasady udzielania zamówień publicznych w 2023 r. regulowało zarządzenie Prezesa ZUS⁷⁶. Do zamówień wyłączonych ze stosowania postanowień tej procedury oraz ustawy Pzp, na podstawie odrębnych zarządzeń Prezesa ZUS, ustanowiono wewnętrzne regulacje⁷⁷.

Centrala i 43 oddziały ZUS w 2023 r. zawarły w ramach postępowań o udzielenie zamówienia publicznego, procedowanych w reżimie Pzp oraz ustawy z dnia 29 stycznia 2004 r. Prawo zamówień publicznych⁷⁸, ogółem 521 umów o łącznej wartości 1 606 778 tys. zł.

(akta kontroli t. VI, str. 174-196, 432-434)

W 2023 r. Centrala ZUS, w wyniku przeprowadzonych postępowań o udzielenie zamówienia o wartości powyżej 30 tys. euro, wszczętych do dnia 31 grudnia 2020 r.⁷⁹ oraz postępowań o udzielenie zamówienia publicznego o wartości powyżej 130 tys. zł netto, wszczętych od 1 stycznia 2021 r., zawarła 127 umów o łącznej wartości 1 284 563 tys. zł⁸⁰. Natomiast w przypadku postępowań z wyłączeniem przepisów Pzp, tj., których wartość nie przekraczała 130 tys. zł oraz wyłączonych ze stosowania Pzp na podstawie art. 11 ust. 1 pkt 1, 2 oraz 5 – Centrala ZUS zawarła umowy o łącznej wartości 16 383,6 tys. zł netto. W 2023 r. zamówienia wyłączono ze stosowania Pzp także na podstawie innych aktów prawnych, takich jak:

- ustawa o pomocy obywatelom Ukrainy – w Centrali ZUS udzielono dwóch zamówień publicznych o łącznej wartości 871,2 tys. zł, a w oddziałach ZUS udzielono 16 zamówień o łącznej wartości 205,4 tys. zł,
- ustawa o świadczeniu wspierającym – w Centrali ZUS udzielono dwóch zamówień o wartości 123 916,9 tys. zł,
- ustawa o paliwach gazowych – w Centrali ZUS udzielono jednego zamówienia o wartości 1118,4 tys. zł,
- ustawa z dnia 5 grudnia 2008 r. o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi⁸¹ – w oddziałach ZUS udzielono dwóch zamówień o wartości 1,7 tys. zł.

(akta kontroli t. VI, str. 5-38, 40-41, 43-44, 197-198, 432-434)

Centrala ZUS opublikowała na swojej stronie internetowej oraz w Biuletynie Zamówień Publicznych⁸² plan postępowań o udzielenie zamówienia publicznego na 2023 r. wraz ze zmianami dokonanymi w ciągu roku. Jego zakres i sposób publikacji był zgodny z art. 23 Pzp. Zgodnie z art. 82 ust. 1 i 2 Pzp Centrala ZUS przekazała do BZP roczne sprawozdanie z udzielonych zamówień w 2023 r.

(akta kontroli t. V, str. 45-69, 434)

Badaniem objęto trzy postępowania o udzielenie zamówienia publicznego zakończone zawarciem umowy w 2023 r., z czego dwa wyłączone z obowiązku

⁷⁶ Zarządzenie nr 1 z dnia 2 stycznia 2018 r. w sprawie wprowadzenia Procedury do procesu 14.1 Realizacja Zakupów, ze zm., dalej: procedura.

⁷⁷ Zarządzenie nr 27 Prezesa ZUS z dnia 16 marca 2022 r. w sprawie określenia zasad dokonywania zakupów, o których mowa w art. 12 ust. 6 i 7, art. 26 ust 5 i 6 oraz art. 82 ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy, zarządzenie nr 40 Prezesa ZUS z dnia 28 lipca 2023 r. w sprawie określenia zasad dokonywania zakupów, o których mowa w art. 60 ust. 1 oraz art. 61 ust. 1 ustawy z dnia 7 lipca 2023 r. o świadczeniu wspierającym (Dz. U. z 2023 r. poz. 1429 ze zm.), zarządzenie nr 11 Prezesa Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z dnia 27 marca 2023 r. w sprawie określenia zasad dokonywania zakupów, o których mowa w art. 3a ust. 27 ustawy z dnia 15 grudnia 2022 r. o szczególnej ochronie niektórych odbiorców paliw gazowych w 2023 r. w związku z sytuacją na rynku gazu (Dz. U. z 2024 r. poz. 303) dalej: ustawa o paliwach gazowych.

⁷⁸ Dz. U. z 2019 r. poz. 1843, dalej: ustawa Pzp z 2004 r.

⁷⁹ Dotyczy umów wykonawczych do umów ramowych procedowanych w oparciu o ustawę Pzp z 2004 r.

⁸⁰ W tym 19 umów wykonawczych na łączną kwotę 218 414,4 tys. zł.

⁸¹ Dz. U. z 2023 r. poz. 1284, ze zm.

⁸² Dalej: BZP.

stosowania Pzp, z uwagi na wartość, która nie przekraczała 130 tys. zł netto. Łączna wartość zamówień objętych badaniem wynosiła 2063,5 tys. zł, z czego w wyniku ich realizacji w 2023 r. poniesiono koszty na kwotę 1997,7 tys. zł. Były to:

- zamówienie publiczne, którego przedmiotem było świadczenie kompleksowych usług operatora sieci rozległej WAN KSI ZUS w zakresie transmisji danych oraz świadczenia usług serwisu i wsparcia technicznego dla wszystkich dostarczonych urządzeń i oprogramowania. Zamówienie zostało przeprowadzone w trybie z wolnej ręki. Wartość zawartej umowy wynosiła 1745,7 tys. zł, a koszty z niej wynikające zostały w całości poniesione w 2023 r. W tym zamówieniu przekroczono 30-dniowy termin na zamieszczenie w BZP ogłoszenia o wykonaniu umowy, wynikający z art. 448 Pzp. Ogłoszenie zamieszczono 16 stycznia 2024 r., tj. z opóźnieniem wynoszącym 13 dni. Dyrektor Departamentu Zamówień Publicznych ZUS wyjaśniał, że przyczyną opóźnienia były błędy w fakturze wystawionej przez wykonawcę. Podkreślił, że w ogłoszeniu należy wskazać wartość wynagrodzenia wypłaconego, a nie wynagrodzenia należnego wykonawcy wynikającego z umowy. Bez ustalenia prawidłowej kwoty wynagrodzenia, prawidłowa publikacja ogłoszenia nie była możliwa. NIK podziela powyższe wyjaśnienia wskazując, że ostateczna wartość wynagrodzenia, którą należało umieścić w ogłoszeniu, była możliwa do ustalenia po uwzględnieniu korekty faktury.
- zamówienie publiczne na przeprowadzenie badania na reprezentatywnej grupie kobiet w wieku 25-40 lat mających dzieci, dotyczącego korzystania z opieki lekarskiej w trakcie ciąży, ze wskazaniem na analizę zjawiska korzystania ze zwolnień lekarskich przez tę grupę osób. Zamówienie wyłączono z obowiązku stosowania Pzp, z uwagi na wartość zamówienia (poniżej 130 tys. zł netto). Wynagrodzenie przysługujące wykonawcy z tytułu zawartej umowy wynosiło 159,9 tys. zł i poniesiono je w pełnej wysokości w 2023 r. W ramach przygotowania postępowania do udzielenia tego zamówienia ZUS nie udokumentował czynności szacowania przedmiotu zamówienia. Ponadto wniosek zakupowy⁸³ dla tego zamówienia, przeznaczony był dla zamówień procedowanych w reżimie Pzp i nie zawierał uzasadnienia potrzeby udzielenia zamówienia. Opis stwierdzonej w tym zakresie nieprawidłowości zawarto w sekcji *Stwierdzone nieprawidłowości*.
- zamówienie publiczne, którego przedmiotem było udzielenie niewyłącznego prawa (licencji) do korzystania z Serwisów PAP. Zamówienie wyłączone z obowiązku stosowania Pzp, z uwagi na wartość zamówienia (poniżej 130 tys. zł netto). Wynagrodzenie przysługujące wykonawcy z tytułu zawartej umowy wynosiło 157,9 tys. zł, ZUS w związku z tą umową poniósł w 2023 r. koszty w wysokości 92,1 tys. zł.

(akta kontroli t. VI, str. 151-170, 204-211, 215-268, 378-379, 408-409, 434)

Zobowiązania Zakładu

Zobowiązania Zakładu na koniec 2023 r. wynosiły 855 531,6 tys. zł i były o 0,6% niższe od stanu na koniec 2022 r. Na koniec 2023 r. zobowiązania ZUS⁸⁴ wynosiły 4 075 882,0 tys. zł i w porównaniu do 2022 r. były wyższe o 0,3%. Dotyczyły one głównie: pozostałych zobowiązań – 3 490 260,3 tys. zł, dostaw i usług – 284 711,8 tys. zł oraz składek ZUS – 248 388,9 tys. zł. W kwocie pozostałych zobowiązań największe pozycje dotyczyły rozliczeń z tytułu: składek, w tym FUS i FP – 3 200 880,3 tys. zł oraz wynagrodzeń – 257 756,3 tys. zł. Zobowiązania długoterminowe na koniec 2023 r. wyniosły 10 889,2 tys. zł i były niższe o 33,7% niż

⁸³ Z 26 stycznia 2023 r., znak sprawy: 8001050776.

⁸⁴ W układzie bilansowym – w kwocie uwzględniano zobowiązania Zakładu oraz zobowiązania z tytułu środków na rachunkach wyodrębnionych. Przede wszystkim Zakład obsługiwał pobór i przekazywanie składek na ubezpieczenie zdrowotne, FP, FGŚP, FL i FEP.

w 2022 r. Wynikały z otrzymanych od wykonawców zabezpieczeń na należyte wykonanie umów, o terminie zwrotu powyżej 12 miesięcy.

W 2023 r. w Zakładzie wystąpiły zobowiązania na kwotę 397,3 tys. zł, których zapłata nastąpiła po upływie terminu płatności, a które wynikały m.in. z tytułu:

- zapłaty kosztów zastępstwa procesowego w łącznej kwocie 261,6 tys. zł (późny wpływ do oddziałów prawomocnych wyroków sądu),
- nieterminowej zapłaty podatku od nieruchomości w wysokości 30,4 tys. zł (pomyłka pracownika; nie spowodowało to obowiązku zapłaty odsetek),
- nieterminowego uregulowania 11,0 tys. zł opłaty za gospodarowania odpadami komunalnymi za II kwartał 2023 r. do Urzędu Miasta Kielce.

Na dzień bilansowy 31 grudnia 2023 r. nie wystąpiły zobowiązania przeterminowane. Zakład wypłacił 3,7 tys. zł odsetek od nieterminowo uregulowanych kosztów, w tym 3,2 tys. zł od nieterminowo uregulowanych kosztów zastępstwa procesowego lub kosztów egzekucyjnych w 584 przypadkach, które w dużej mierze wynikały ze zbyt późnego wpływu do oddziałów prawomocnych wyroków sądu, będących podstawą zapłaty.

(akta kontroli t. VII, str. 417-424)

Zobowiązania Centrali Zakładu

Na 31 grudnia 2023 r. stan zobowiązań Centrali ZUS wynosił 215 830,0 tys. zł, co stanowiło 115,2% stanu na koniec 2022 r. Zobowiązania dotyczyły: dostaw i usług – 164 196,2 tys. zł, pozostałych zobowiązań – 34 213,7 tys. zł⁸⁵, składek ZUS – 12 929,0 tys. zł, podatków i opłat – 3946,0 tys. zł oraz z tytułu Pracowniczych Planów Kapitałowych – 545,1 tys. zł.

Zobowiązania długoterminowe na koniec 2023 r. wynosiły 7493,8 tys. zł i były wyższe o 55,2% niż w 2022 r. Dotyczyły one otrzymanych od wykonawców zabezpieczeń na należyte wykonanie umów, o terminie zwrotu powyżej 12 miesięcy.

(akta kontroli t. VII, str. 413-416)

Zatrudnienie i wynagrodzenia

W roku 2023 przeciętne zatrudnienie w Zakładzie, w przeliczeniu na pełne etaty, wyniosło 43 042,5 etatu i było niższe o 1643,5 etatu od zaplanowanego, a w stosunku do 2022 r. – wyższe o 151,1 etatu (o 0,4%). Przeciętne zatrudnienie w Centrali wyniosło 1546,9 etatu (bez Zarządu) i w stosunku do 2022 r. wzrosło o 0,6%. W oddziałach i centrach, nie licząc orzecznictwa lekarskiego, zatrudnienie zwiększyło się z 40 742 etatów w roku 2022 do 40 911,1 etatu w roku 2023, tj. o 0,4%, a w orzecznictwie lekarskim zmniejszyło się z 606,4 do 579,5 etatu, tj. o 4,5%. W Zarządzie ZUS zatrudnienie w 2023 r. wynosiło pięć etatów, tak jak w 2022 r.

(akta kontroli t. VII, str. 11-15, 19-22)

W 2023 r. wzrost zatrudnienia w ZUS był związany m.in.: ze zwiększeniem zakresu zadań, zwiększeniem liczby obsługiwanych obywateli, w tym obywateli Ukrainy, z poprawą jakości wykonywanych zadań.

W 2023 r. przeciętne zatrudnienie w Centrum Obsługi Świadczeń dla Rodzin w oddziale w Białymstoku wynosiło 152,2 etatu i było wyższe o 49,2 etatu niż w 2022 r., kiedy wynosiło 103 etaty. Zdaniem dyrektora Departamentu Zarządzania Zasobami Ludzkimi, Zakład m.in. ze względu na niekonkurencyjność wynagrodzeń pracowników w stosunku do rynku pracy nadal tracił pracowników, lekarzy orzeczników, informatyków i innych ekspertów o unikalnych kompetencjach. Pomimo problemów ze zdobyciem kadry, w 2023 r. nastąpił wzrost zatrudnienia.

(akta kontroli t. VII, str. 28-31)

Wynagrodzenia osobowe w 2023 r. ZUS wyniosły 4 266 797,3 tys. zł, tj. o 15,8% więcej niż w 2022 r. (100,0% planu po zmianach). Przeciętne wynagrodzenie

⁸⁵ Pozostałe zobowiązania dotyczyły wynagrodzeń, rozliczania środków otrzymanych na wypłatę świadczeń zagranicznych, wadliwych i zabezpieczeń wykonania umów oraz innych zobowiązań.

wyniosło 8262,8 zł, co stanowiło wzrost o 15,5% w stosunku do 2022 r. Podwyżki zrealizowano w oparciu o porozumienie kończące spór zbiorowy zawarte 24 kwietnia 2023 r. przez członka Zarządu ZUS z upoważnienia Prezes z zakładowymi organizacjami związkowymi.

W 2023 r. przeciętne wynagrodzenie w Centrali ZUS wyniosło 11 573,9 zł miesięcznie i było o 13,0% wyższe niż w 2022 r. W oddziałach i centrach ZUS, z wyłączeniem orzecznictwa, przeciętne wynagrodzenie w 2023 r. wyniosło 8029,0 zł miesięcznie i było o 15,7% wyższe niż w 2022 r. W orzecznictwie lekarskim przeciętne wynagrodzenie w 2023 r. wyniosło 15 568,0 zł miesięcznie i było o 12,4% wyższe niż w 2022 r. W 2023 r. przeciętne wynagrodzenie członka Zarządu ZUS wyniosło 33 597,2 zł miesięcznie, o 8,3% więcej niż w 2022 r.

(akta kontroli t. VII, str. 11-15, 19-22, 100-102)

Na 2023 r. zaplanowano środki na wynagrodzenia bezosobowe w kwocie 18 250,0 tys. zł. Wynagrodzenia bezosobowe wyniosły 13 788,4 tys. zł. W porównaniu do 2022 r. zwiększyły się o 3,9%. W 2023 r. Zakład zawarł 1273 umowy cywilnoprawne, w tym z 17 własnymi pracownikami. W Centrali ZUS wielkości te wynosiły odpowiednio 100 i 13. Z tytułu realizacji umów w Centrali ZUS poniesiono koszty w wysokości 836,0 tys. zł.

(akta kontroli t. VII, str. 11-15, 19-22)

Badaniem objęto pięć umów cywilnoprawnych na łączną kwotę 12,6 tys. zł brutto, co stanowiło 1,5% wartości umów zawartych w Centrali oraz 0,1% zawartych w Zakładzie. Umowy wybrano metodą celową – pięć umów o największej wartości zawartej z pracownikami Centrali ZUS. Trzy umowy dotyczyły napisania artykułów, a dwie pełnienia funkcji redaktora naukowego. Zakresy czynności pracowników nie pokrywały się z obowiązkami wynikającymi z podpisanych umów cywilnoprawnych⁸⁶.

(akta kontroli t. VII, str. 436-502)

Zatrudnienie lekarzy orzeczników

W 2023 r. planowany poziom zatrudnienia lekarzy orzecznictwa lekarskiego wynosił 888,9 etatów. Zatrudnienie na 31 grudnia 2023 r. wniosło 573,2 etatu, o 18,5 etatu mniej niż w 2022 r.

(akta kontroli t. II, str. 51-53, 328-348, 381-418)

Centrala ZUS odpowiada za rekrutację lekarzy orzeczników zarówno w Centrali, jak i w oddziałach. Centrala ogłosiła w 2023 r. 254 nabory na 526,2 etatu, co stanowiło wzrost o 55 etatów w stosunku do 2022 r. W wyniku naborów zatrudniono 81 osób na 59,2 etatu.

Sekretarz Stanu Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej wyjaśniła, że rozpoczęto prace analityczne w celu przygotowania nowelizacji przepisów ustaw oraz rozporządzeń normujących organizację orzecznictwa lekarskiego w ZUS. Koszt funkcjonowania orzecznictwa lekarskiego w 2023 r. wyniósł 267 095,7 tys. zł i był wyższy od kosztu poniesionego w 2022 r. o 12,1%.

(akta kontroli t. II, str. 360-367)

Plan inwestycyjny

W 2023 r. w planie inwestycyjnym ZUS uwzględniono wydatki w kwocie 706 143,0 tys. zł, co stanowiło 67,3% zaplanowanych wydatków na 2022 r. Przyjęcie niższej kwoty zaplanowanych wydatków w stosunku do roku ubiegłego spowodowane było ograniczeniem przez Ministra Finansów wysokości odpisu z FUS na działalność ZUS, ograniczeniem wydatków inwestycyjnych oraz ujęciem w planie inwestycyjnym wydatków dla zadań kontynuowanych, wynikających z zawartych już umów i uruchomionych postępowań przetargowych. W wyniku dokonanych zamian zmniejszono początkowo zaplanowaną kwotę do 631 579,7 tys. zł, tj. o 74 563,3 tys. zł. Było to spowodowane zmniejszeniem planowanych wydatków w grupie zadań:

⁸⁶ Umowa o zlecenia nr 1090001 na 3,0 tys. zł, o dzieło nr 6237 na 3,0 tys. zł, umowa zlecenia nr 1090003 na 3,0 tys. zł, umowa o dzieło nr 6302 na 1,8 tys. zł i umowa o dzieło nr 6232 na 1,8 tys. zł.

obszaru IT, budowlanych, zmierzających do zwiększenia powierzchni oraz zadań obszaru administracji.

(akta kontroli t. VI, str. 71-99, 121-123, 143-146, 381-407, 502-504)

W 2023 r. wydatki inwestycyjne wyniosły 537 743,3 tys. zł, co stanowiło 85,1% planu po zmianach i 93,5% wydatków z 2022 r. Spadek poniesionych nakładów o kwotę 37 671,3 tys. zł w stosunku do 2022 r., wynikał ze zmniejszenia wykonania planu w obszarze IT oraz w obszarze zadania budowlane pozostałe.

W 2023 r. wykorzystanie środków finansowych, z podziałem na poszczególne grupy inwestycji, było następujące:

- zadania budowlane zmierzające do zwiększenia powierzchni (grupa I) – w planie inwestycyjnym po zmianach ujęto osiem zadań, w tym cztery nowe, jedno kontynuowane i trzy kontynuowane z opóźnieniem. Z planowanych 7721,5 tys. zł wydatkowano 76,9%;
- zadania budowlane pozostałe (grupa II) – w planie inwestycyjnym po zmianach ujęto 355 zadań, w tym 199 nowych i 74 kontynuowanych oraz 82 kontynuowanych z opóźnieniem. Z planowanych 137 386,2 tys. zł wykorzystano 84,3%.
- zadania z obszaru administracji (grupa III) – w planie inwestycyjnym po zmianach ujęto 129 zadania, w tym: 112 nowych, 14 zadań kontynuowanych oraz trzy zadania kontynuowane z opóźnieniem. Z zaplanowanych 45 868,4 tys. zł wykorzystano 94,3%.
- zadania obszaru poligrafii i zarządzania dokumentacją (grupa IV) – w planie inwestycyjnym po zmianach ujęto cztery nowe zadania. Z zaplanowanej kwoty 1136,8 tys. zł wykorzystano 89,7%.
- zadania obszaru IT (grupa V) – w planie inwestycyjnym po zmianach ujęto 33 zadania, w tym siedem nowych, 19 kontynuowanych i siedem kontynuowanych z opóźnieniem. Z zaplanowanej kwoty 439 467,1 tys. zł wykorzystano 84,5%.

(akta kontroli t. VI, str. 381-407)

Realizacja projektów współfinansowanych ze środków UE

W 2023 r. Zakład realizował trzy projekty współfinansowane ze środków UE, na które wydatkowano 8592,5 tys. zł, w tym: 165,3 tys. zł na wypracowanie i pilotażowe wdrożenie modelu kompleksowej rehabilitacji, umożliwiającej powrót do pracy, 8401,4 tys. zł na termomodernizację budynku z wykorzystaniem odnawialnych źródeł energii⁸⁷ oraz 25,7 tys. zł na projekt dotyczący współpracy w celu przewyższania wyzwań na polu delegowania pracowników z sektorów opieki, budownictwa, transportu i rolnictwa. W przypadku dwóch projektów współfinansowanych ze środków UE, w 2023 r. zaewidencjonowano w ZUS 100,0% wydatków jako wydatki kwalifikowane, w przypadku jednego – 62,0%.

(akta kontroli t. VIII, str. 428-430)

Stwierdzone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki, w przedstawionym wyżej zakresie stwierdzono następujące nieprawidłowości:

1. Zakład niegospodarnie poniósł koszty w wysokości 377,5 tys. zł na przygotowanie i wysłanie ulotki promocyjnej do 8562,7 tys. świadczeniobiorców. Treść ulotki zawierała elementy stanowiące promocję polityki oraz osiągnięć rządu, co wykraczało poza działanie ZUS, określone w art. 68 ust. 1 pkt 8 ustawy o sus, które może dotyczyć popularyzacji wiedzy o ubezpieczeniach społecznych.

⁸⁷ ZUS Oddział Elbląg ul. Teatralna.

Pracownicy KPRM⁸⁸ i ZUS⁸⁹ prowadzili nieformalne negocjacje dotyczące możliwości zlecenia przez KPRM wykonania powyższego zadania Zakładowi. Zlecenie powinno nastąpić z zastosowaniem Pzp ze względu na jego wartość, a w związku z niedostatecznym czasem na przeprowadzenie postępowania zakupowego, do ZUS wpłynęła prośba z KPRM, aby Zakład zrealizował to zadanie jako własne, co początkowo spotkało się z odmową ze strony Członka Zarządu nadzorującego Pion Administracji i Zamówień Publicznych⁹⁰. Ostatecznie, po dokonaniu modyfikacji w treści listu i jego akceptacji przez Prezes Zakładu, Członek Zarządu nadzorujący pion Administracji i Zamówień Publicznych wydał polecenie do Biura Poligrafii ZUS zrealizowania zlecenia, jako zadania własnego⁹¹. W związku z tym Zakład nie uzyskał przychodów związanych z realizacją tego zadania w kwocie nie mniejszej niż poniesione koszty, tj. 377,5 tys. zł. Ulotka zawierała ogólne informacje dotyczące np. wysokości waloryzacji świadczeń, dodatkowych rocznych świadczeń, podniesienia kwoty wolnej od podatku, obniżenia stawki podatku dochodowego i podniesienia drugiego progu podatkowego do kwoty 120 tys. zł, podniesienia kwoty minimalnych świadczeń. ZUS poniósł koszt realizacji zlecenia ze środków na działalność bieżącą.

Członek Zarządu ZUS nadzorujący Pion Administracji i Zamówień Publicznych zeznał, że nie analizował szczegółowo omawianego pisma, a polecenie wydruku było techniczną realizacją zadania. Natomiast sama ulotka miała wyjaśnić emerytom czego dotyczy wysłana korespondencja (decyzje o waloryzacji oraz 13. emeryturach).

W opinii NIK, załączanie do decyzji o waloryzacji świadczeń i o przyznaniu 13. emerytury informacji promujących działania rządu w okresie przedwyborczym, dotyczących poprawy bezpieczeństwa socjalnego emerytów, w żaden sposób nie wpisywało się w działania mające na celu popularyzację wiedzy o ubezpieczeniach społecznych, a decyzje wysłane do świadczeniobiorców zawierały wszelkie informacje wskazujące ich przedmiot.

Prezes ZUS⁹² wyjaśniła, że Zakład powinien informować o osiągnięciach związanych z działaniami, w których uczestniczył, a ośmioletnie okresy porównawcze zastosowano w związku z pełnieniem funkcji Prezesa ZUS w tym okresie, w porównaniu do takiego samego okresu wstecz.

W opinii NIK, ZUS może upowszechniać wiedzę o ubezpieczeniach społecznych, jednak w art. 68 ust. 1 pkt 8 ustawy o sus nie ma przesłanek umożliwiających promowanie osiągnięć i obietnic rządu, a w liście znalazło się np. stwierdzenie: „Troska o emerytów to jedno z najważniejszych zobowiązań rządu (...) jesteśmy gwarantem (...) dalszej poprawy Państwa bezpieczeństwa socjalnego”.

(akta kontroli t. I, str. 264-312)

2. Zakład poniósł koszty na produkcję spotów i materiałów edukacyjno-informacyjnych oraz zakup czasu antenowego w telewizji i radiu, w łącznej wysokości 1633,9 tys. zł, w ramach działań informujących o podwyższeniu świadczenia wychowawczego od stycznia 2024 r., mimo że w ustawie z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci nie ma stosownego uprawnienia do prowadzenia kampanii informacyjnej przez ZUS.

Rzecznik Prasowy ZUS wskazał, że podstawą realizacji tego zadania i poniesienia kosztów był art. 68 ust. 1 pkt 8 ustawy o sus, który obejmuje upowszechnianie wiedzy o ubezpieczeniach społecznych.

⁸⁸ Naczelnik Wydziału Promocji i Programów Rządowych, Centrum Informacyjnego Rządu.

⁸⁹ Rzecznik Prasowy ZUS.

⁹⁰ Email z dnia 31 marca 2023 r.

⁹¹ Email z dnia 13 kwietnia 2023 r.

⁹² Pełniący funkcję Prezesa ZUS w okresie objętym kontrolą.

NIK podkreśla, że zgodnie z art. 68 ust. 1 pkt 8 ustawy o sus, do działań ZUS należy popularyzowanie wiedzy o ubezpieczeniach społecznych, a informowanie o podniesieniu kwoty świadczenia wychowawczego wykracza poza ten zakres. Było to niecelowe i niegospodarne. W uzasadnieniu do ustawy z dnia 7 lipca 2023 r. o zmianie ustawy o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci⁹³, ocenie skutków regulacji oraz w samej ustawie o pomocy w wychowywaniu dzieci nie przewidziano kosztów związanych z prowadzeniem kampanii informacyjnej związanej ze wzrostem kwoty świadczenia. Zakład miał udostępniać osobom pobierającym świadczenie informację o podwyższeniu świadczenia na profilu informacyjnym Platformy Informacyjno-Usługowej ZUS, a także przekazać im tę informację na adres poczty elektronicznej oraz na nr telefonu wskazane we wniosku. ZUS skorzystał z powyższych uprawnień i przesłał informacje w trybie określonym w art. 28a ustawy o pomocy w wychowywaniu dzieci na adresy poczty elektronicznej wskazane we wnioskach.

Z wyjaśnień Rzecznika Prasowego ZUS, przekazanych z upoważnienia Prezesa ZUS, wynika, że celem kampanii było przede wszystkim poinformowanie klientów, że osoby, które mają już ustalone prawo do świadczenia nie muszą składać do ZUS dodatkowego wniosku ani podejmować innych działań, by uzyskać podwyższone świadczenie.

NIK podkreśla, że Zakład dysponował narzędziami pozwalającymi na bezpośrednie informowanie świadczeniobiorców o uprawnieniach dla rodzin, bez konieczności ponoszenia kosztów związanych z prowadzeniem kampanii informacyjno-promocyjnej.

(akta kontroli t. VI, str. 269, 273-335, 377, 479-501)

3. W jednym zamówieniu⁹⁴ na kwotę 159,9 tys. zł brutto⁹⁵, z trzech objętych badaniem (o wartości 2063,5 tys. zł brutto), stwierdzono, że Zakład udzielił zamówienia bez zastosowania przepisów Pzp, mimo iż jego wartość wynosiła 130 tys. zł netto. Stanowiło to naruszenie art. 2 ust. 1 pkt 1 Pzp, zgodnie z którym przepisy ustawy stosuje się do zamówień, których wartość jest równa lub przekracza 130 tys. zł netto. Dyrektor Gabinetu Prezesa ZUS wyjaśniła, że wartość zamówienia była uzgadniania z CBOS z założeniem, że nie przekroczy 130 tys. zł netto. W związku z tym, że w umowie wskazano maksymalny próg wynagrodzenia nieprzekraczający 130 tys. zł netto, we wniosku zakupowym zapotrzebowano maksymalną kwotę w tej wysokości. Wniosek zakupowy wygenerował się systemowo po wprowadzeniu kwoty. Są to rozwiązania niezależne od Gabinetu Prezesa, a umowa była procedowana w trybie niepodlegającym Pzp z uwagi na kwotę zamówienia.

NIK nie podziela tych wyjaśnień. Kwota zamówienia kwalifikująca je do stosowania Pzp, wskazana była już we wniosku zakupowym⁹⁶, w związku z tym zamówienie powinno być procedowane w trybie ustawy Pzp. Ponadto w umowie zawarto zapis, że wynagrodzenie wykonawcy nie może przekroczyć 130 tys. zł netto, co oznaczało, że możliwe było poniesienie wydatku w kwocie 130 tys. zł, a z tego wynikała konieczność stosowania przepisów Pzp.

(akta kontroli t. VI, str. 171, 219-222, 408-409, 435-453)

3.3. Gospodarowanie wolnymi środkami i obligacjami ZUS

Opis stanu faktycznego

Na początek 2023 r. środki pieniężne Zakładu wynosiły 1 096 226,1 tys. zł, a na koniec 2023 r. – 976 976,8 tys. zł i były wyższe od planu po zmianach o 70,5%. Inne

⁹³ Dz. U. poz. 1565; dalej: ustawa o pomocy w wychowywaniu dzieci.

⁹⁴ Umowa nr 1087228 z 6 lutego 2023 r. (nr sprawy 8001050776). Zamówienie dotyczyło przeprowadzenia przez Centrum Badania Opinii Społecznej, badania na reprezentatywnej grupie kobiet w wieku 25-40 lat mających dzieci, korzystających z opieki lekarskiej w trakcie ciąży oraz zwolnień lekarskich.

⁹⁵ Faktura VAT FV 8/2023 z dnia 27 marca 2023 r.

⁹⁶ Wniosek z dnia 26 stycznia 2023 r. przygotowany na formularzu dedykowanym dla zamówień udzielanych z zastosowaniem Pzp.

aktywa finansowe na koniec 2023 r. wyniosły 187 767,2 tys. zł, należności 61 678,3 tys. zł, zapasy 14 507,5 tys. zł, a zobowiązania 855 531,6 tys. zł.

(akta kontroli t. VII, str. 388-393)

Średni stan środków pieniężnych na rachunkach bankowych Zakładu z 12 miesięcy wynosił: na rachunku bankowym prowadzonym w PKO BP S.A. – 17 519,5 tys. zł, na rachunku prowadzonym w NBP – 734,8 zł.

(akta kontroli t. I, str. 159)

W 2023 r. wolne środki Zakładu ulokowano na 420 lokatach, na kwotę 85 583 500 tys. zł oraz w obligacjach skarbu państwa – na kwotę 100 000,0 tys. zł. Z tytułu lokat uzyskano odsetki w kwocie 67 622,5 tys. zł. Wolne środki Zakładu inwestowano najczęściej w lokaty krótkoterminowe (głównie jednodniowe) na rynku międzybankowym, których oprocentowanie wynosiło od 3,5% do 6,9%. Najwyższa kwota lokaty wynosiła 500 000,0 tys. zł, a najniższa 3 900 000 tys. zł.

(akta kontroli t. I, str. 160-168)

W 2023 r., na podstawie art. 48 ust. 1 pkt 1 ufp, ZUS nabył obligacje skarbowe o nominale 100 000,0 tys. zł z określonym terminem zapadalności. Zakład nie otrzymał nieodpłatnie obligacji skarbowych oraz takich nie sprzedawał. W 2023 r. zapadły obligacje skarbowe o nominale 100 000,0 tys. zł. Na koniec 2023 r., zgodnie z polityką rachunkowości ZUS⁹⁷, obligacje skarbowe Zakładu z określony terminem zapadalności wyceniono według skorygowanej ceny nabycia.

(akta kontroli t. I, str. 25-56, 221)

Badaniem objęto dokumentację dotyczącą sześciu lokat na łączną kwotę 1 530 100 tys. zł. Doboru dokonano w sposób losowy. Lokaty założono w pięciu bankach: w Banku Millenium S.A. na 86 200 tys. zł, Credit Agricole Bank Polska S.A. na 200 000,0 tys. zł, w ING Bank Śląski na 500 000,0 tys. zł, w Santander Bank Polska S.A. na 236 100 tys. zł, w Banku Gospodarstwa Krajowego na 7 800 tys. zł, w Banku Millenium S.A. na 500 000,0 tys. zł. Z tytułu lokat objętych badaniem uzyskano 2769,8 tys. zł odsetek.

(akta kontroli t. I, str. 220)

Wolne środki lokowano zgodnie z uregulowaniami wewnętrznymi, określonymi w procedurze w sprawie zarządzania aktywami i art. 48 ust. 1 ufp. W celu efektywnego zarządzania nadwyżkami finansowymi opracowano w ZUS system zarządzania płynnością finansową, polegający na zaplanowaniu wpływów i wydatków w podziale na wszystkie dni robocze w roku oraz wdrożono mechanizm kontroli stanu niezbędnych wolnych środków, stanowiący zabezpieczenie bieżącego regulowania zobowiązań. W 2023 r. ZUS nie przekazywał wolnych środków w zarządzanie Ministrowi Finansów oraz nie składał dyspozycji wcześniejszego zwrotu środków z założonych lokat. Zarządzanie nadwyżkami finansowymi nie zagrażało realizacji zadań Zakładu.

(akta kontroli t. I, str. 128-130, 175-199)

W 2023 r. przychody ZUS powstałe z tytułu zagospodarowania nadwyżek finansowych, w ujęciu kasowym wyniosły 74 592,8 tys. zł, w tym: 69 638,4 tys. zł stanowiły odsetki od lokat terminowych, 4 000,0 tys. zł odsetki od obligacji skarbowych zapadłych w 2023 r., 954,3 tys. zł odsetki od środków na rachunku bankowym w PKO BP S.A.

(akta kontroli t. I, str. 159)

Stwierdzone
nieprawidłowości

W działalności Zakładu Ubezpieczeń Społecznych jako państwowej osoby prawnej, w zakresie gospodarowania wolnymi środkami nie stwierdzono nieprawidłowości.

3.4. Realizacja zadań Zakładu Ubezpieczeń Społecznych

Opis stanu
faktycznego

Zgodnie z art. 68 ust. 1 ustawy o sus, do zakresu działania Zakładu należy ustalanie uprawnień do świadczeń z ubezpieczenia społecznych oraz ich wypłacanie;

⁹⁷ Załącznik do zarządzenia nr 96 Prezesa ZUS z dnia 31 grudnia 2020 r. w sprawie wprowadzenia polityki rachunkowości Zakładu Ubezpieczeń Społecznych jako osoby prawnej.

wydawanie orzeczeń przez lekarzy orzeczników Zakładu oraz przez komisje lekarskie Zakładu dla potrzeb ustalania uprawnień do świadczeń z ubezpieczeń społecznych; kontrola wykonywania przez płatników składek i przez ubezpieczonych obowiązków w zakresie ubezpieczeń społecznych. W 2023 r. oddziały ZUS wypłacały średnio co miesiąc emerytury i renty finansowane z FUS dla 7900,4 tys. osób.

W 2023 r. wydano łącznie 878,1 tys. decyzji w sprawach świadczeń, w wyniku załatwienia wniosków pierwszorazowych, w tym 740 tys. decyzji przyznających i 138,1 tys. decyzji odmownych. W porównaniu do 2022 r. (kiedy to wydano 891,9 tys. decyzji) zmniejszyła się liczba wydanych decyzji w sprawach świadczeń w wyniku załatwienia wniosków pierwszorazowych o 13,8 tys., tj. o 1,6%.

Najwięcej decyzji wydano w sprawach: emerytur – 582,1 tys., świadczeń uzupełniających dla osób niezdolnych do samodzielnej egzystencji – 108,3 tys., rent rodzinnych – 90,4 tys.

W 2023 r. oddziały ZUS rozpatrzyły 4969,8 tys. spraw o wypłatę świadczeń krótkoterminowych i zasiłków pogrzebowych. Najwięcej spraw, tj. 3 457 312 (69,57% wszystkich spraw) dotyczyło ustalenia uprawnień do zasiłku chorobowego oraz zasiłku opiekuńczego – 564 464 (11,4% wszystkich spraw). W porównaniu do 2022 r. zmniejszyła się liczba takich spraw – o 186 626, tj. o 3,6%. Największy spadek odnotowano w przypadku spraw dotyczących: zasiłku chorobowego – o 3,8% oraz zasiłku opiekuńczego – o 6,4%. Wzrost liczby spraw, w porównaniu do 2022 r., dotyczył jedynie rozpatrzonych spraw o zasiłek macierzyński – o 12,2%, co wynikało ze zmiany przepisów regulujących prawo do urlopu rodzicielskiego oraz prawo do zasiłku macierzyńskiego, wprowadzonych ustawą z dnia 9 marca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks pracy oraz niektórych innych ustaw⁹⁸.

(akta kontroli t. VII, str.376-386)

Dochodzenie należności przez ZUS

Na koniec roku 2023 należności z tytułu składek na FUS, FP, FGŚP, FEP oraz na ubezpieczenie zdrowotne wyniosły 40 608 281,6 tys. zł (plus odsetki memoriałowe 24 339 654,8 tys. zł)⁹⁹, tj. o 5,8% więcej niż w 2022 r.¹⁰⁰. Na wartość należności ogółem złożyły się: należności z tytułu ubezpieczeń społecznych 68,6%, należności z tytułu ubezpieczenia zdrowotnego 26,1%, należności z tytułu FP i FGŚP 5,2% oraz z tytułu FEP poniżej 0,1%.

(akta kontroli: t. IV, str. 139)

Działaniami egzekucyjnymi objęto należności z tytułu składek i opłat egzekucyjnych w kwocie 28 913 471,0 tys. zł¹⁰¹. Wskaźnik dochodzenia należności za 2023 r. wyniósł 84,5%¹⁰², tj. o 3,8 p.p. mniej niż w 2022 r. Ulgami¹⁰³ objęto 4 492 064,3 tys. zł, tj. 27,0% mniej niż w 2022 r. Zgodnie z wyjaśnieniami Dyrektor Departamentu Realizacji Dochodów, spadek kwoty zawartych ulg wynikał z faktu, iż w 2023 r. liczba wniosków o ich udzielenie, składanych przez osoby fizyczne (z relatywnie niskimi kwotami zadłużenia) była o około 4 tys. większa. Przełożyło się to na niższe średnie wartości udzielonych jednostkowo ulg niż miałyby to miejsce w przypadku większych płatników, tj. płatników zgłaszających większą liczbę ubezpieczonych, a tym samym mających potencjalnie wyższe kwotowo należności. Do rejestru należności trwale nieściągalnych wpisano kwotę 320 388,3 tys. zł¹⁰⁴. Organy

⁹⁸ Dz. U. z 2023 r. poz. 641.

⁹⁹ Należności te obejmowały okres do 31 grudnia 1998 r. oraz od 1 stycznia 1999 r.

¹⁰⁰ Należności ZUS z tytułu składek, według stanu na koniec 2022 r. wyniosły 38 365 832,4 tys. zł oraz odsetki memoriałowe 21 491 491,2 tys. zł.

¹⁰¹ Zgodnie ze sprawozdaniem D-3, stan na koniec okresu sprawozdawczego (tytuły niezrealizowane) dla należności na ubezpieczenia społeczne, FUZ, FP i FGŚP oraz FEP.

¹⁰² Liczony zgodnie ze wzorem: iloraz sumy należności objętych egzekucją (według stanu na 31 grudnia 2023 r., tj. przed zamknięciem okresu rozliczeniowego oraz nieuwzględniających należności za okres do 31 grudnia 1998 r.) i należności objętych ulgami na koniec grudnia do kwoty zadłużenia SEKIF na koniec grudnia pomniejszonej o należności trwale nieściągalne na koniec grudnia, abolicję, kwotę zadłużenia za ostatnie pięć miesięcy na koniec grudnia i protokoły nieściągalności za ostatnie 12 miesięcy.

¹⁰³ Układami ratalnymi i odroczeniem terminów płatności.

¹⁰⁴ Po zakończeniu postępowania upadłościowego, na koniec grudnia.

egzekucyjne zwróciły tytuły wykonawcze protokołem nieściągalności na kwotę 247 755,7 tys. zł.

(akta kontroli: t. IV, str. 490; t. V str. 94, 110-111, 119-123, 129, 175-178)

W 2023 r. ZUS skierował do egzekucji 4 149 076 tytułów wykonawczych na 11 006 648,7 tys. zł, tj. 27,5% więcej niż w 2022 r. Wzrost liczby tytułów wykonawczych skierowanych do egzekucji w 2023 r. wynikał ze zwiększenia częstotliwości obejmowania bieżących należności egzekucją w związku ze wzrostem zadłużenia ogółem w stosunku do 2022 r. Na wzrost skierowanych do egzekucji tytułów wykonawczych wpływ miały zerwane układy ratalne (wzrost o 16% w odniesieniu do 2022 r.). Do rejestru zastawów skarbowych wpisano należności na kwotę 463 362,2 tys. zł. W 2023 r. złożono 106 zawiadomień do prokuratury o podejrzeniu popełnienia przestępstwa w związku z nieopłaceniem składek finansowanych przez ubezpieczonych. Wpisem do hipoteki dokonany przez sąd objęto 57 144 spraw na kwotę 2 071 981,8 tys. zł, wdrożono 1036 postępowań egzekucyjnych realizowanych przez komornika sądowego na kwotę 281 428,9 tys. zł oraz wydano 5595 decyzji przenoszących odpowiedzialność za zadłużenie płatników składek na kwotę 681 746,1 tys. zł.

(akta kontroli: t. IV, str. 140, 531-533; t. V str. 129, 175-178)

Wpływy z egzekucji uzyskane w 2023 r. wyniosły 3 288 142,9 tys. zł, a tym samym były wyższe od wpływów uzyskanych w 2022 r. o 33,6%. W podziale na rodzaje ubezpieczeń wyegzekwowano: z należności wynikających z ubezpieczenia społecznego – 2 186 094,1 tys. zł, z ubezpieczenia zdrowotnego 959 135,1 tys. zł, z FP i FGŚP – 160 222,1 tys. zł oraz z FEP – 691,6 tys. zł.

(akta kontroli: t. IV, str. 141-142)

Umorzenia należności

Zakład umorzył należności w kwocie 111 123,8 tys. zł¹⁰⁵, tj. o 10,9% więcej niż w roku poprzednim. Umorzenia z tytułu ubezpieczeń społecznych wyniosły 80 220,7 tys. zł, ubezpieczeń zdrowotnych 25 632,1 tys. zł, FP i FGŚP 5238 tys. zł oraz FEP 33,0 tys. zł. Na podstawie art. 28 ustawy o sus, do końca 2023 r. do ZUS wpłynęło 11 383 wniosków od płatników o umorzenie należności z tytułu składek. W 2023 r. wydano 555 decyzji o umorzeniu należności¹⁰⁶ z tytułu składek wraz z odsetkami na kwotę 10 553,0 tys. zł.

(akta kontroli: t. IV, str. 143; t. V, str. 94, 111, 381)

Przedawnienia należności

Przedawnienia wraz z odsetkami, według stanu na koniec 2023 r. wyniosły 2 145 309,8 tys. zł, co stanowiło spadek w stosunku do stanu na koniec 2022 r.¹⁰⁷ o 38,1%. Zgodnie z wyjaśnieniami Dyrektor DRD, zmniejszenie skali odpisanych należności wynikało ze zintensyfikowanych działań podejmowanych przez Oddziały w ramach Programu Stabilizacji Pracy, mających na celu uporządkowanie kont nieczynnych za lata 1999-2012. Termin zakończenia weryfikacji w ramach programu przypadła na 31 grudnia 2022 r. Przełożyło się to na wzrost należności odpisanych z tytułu przedawnienia w 2022 r. i spadek należności odpisanych w 2023 r. Oddziały ZUS były zobligowane do bieżącej weryfikacji należności za okresy przedawnione.

(akta kontroli: t. IV, str. 144; t. V, str. 129, 175-178)

Orzecznictwo lekarskie

W 2023 r. lekarze orzecznicy ZUS wydali łącznie 1177,1 tys. orzeczeń, tj. 2,5% więcej niż w 2022 r., w tym: 372,2 tys. orzeczeń wydano w ramach kontroli prawidłowości orzekania o czasowej niezdolności do pracy, 249,8 tys. dotyczących ustalenia uprawnień do świadczenia rehabilitacyjnego, 191,6 tys. dotyczących ustalenia uprawnień do renty z tytułu niezdolności do pracy. Na 31 grudnia 2023 r. w oddziałach Zakładu funkcjonowało 31 komisji lekarskich. Do sądów pracy

¹⁰⁵ Składki, odsetki za zwłokę i dodatkowe opłaty do 31 grudnia 1998 r. i od 1 stycznia 1999 r.

¹⁰⁶ Na podstawie art. 28 ust. 3 i 3a ustawy o sus.

¹⁰⁷ Przedawnienia należności ZUS według stanu na koniec 2022 r. wyniosły 3 464 816,3 tys. zł.

i ubezpieczeń społecznych wpłynęło 19,6 tys. odwołań od decyzji wydanych przez lekarzy orzeczników i komisje lekarskie Zakładu, o 9,5% więcej niż w 2022 r.

(akta kontroli t. II, str. 349-358, 368-380)

Komisje lekarskie ZUS jako organ II instancji wydały w 2023 r. łącznie 77,3 tys. orzeczeń (o 2,4% więcej niż w 2022 r.), w tym 62,3 tys. w związku z wniesionym sprzeciwem przez osobę zainteresowaną.

(akta kontroli t. II, str. 349-358)

W 2023 r., w ramach wyznaczonego wewnętrznie terminu 45 dni na rozpatrzenie wniosku o wydanie orzeczenia przez lekarza orzecznika i komisję lekarską zmniejszył się – w stosunku do roku 2022 – odsetek spraw, których termin przekroczył 45 dni i wynosił w przypadku lekarzy orzeczników 94,1% wobec 96,3% w 2022 r. oraz komisji lekarskich 96,3% wobec 97,2% w 2022 r., jednak był wyższy od standardu przewidzianego dla tego wskaźnika (90%).

(akta kontroli t. II str. 319-321)

W 2023 r. Departament Orzecznictwa Lekarskiego ZUS przeprowadził kontrole funkcjonalne w 19 oddziałach ZUS, w tym 16 planowych i cztery doraźne. Kontrole w oddziałach ZUS dotyczyły prawidłowości realizacji zadań przez orzecznictwo lekarskie w zakresie obejmującym działalność głównego lekarza orzecznika, lekarzy orzeczników i pracowników wydziału orzecznictwa lekarskiego i prewencji. W oddziałach Zakładu, w których mają siedzibę komisje lekarskie, kontrole dotyczyły działalności przewodniczącego i członków komisji.

W ramach przeprowadzonych kontroli funkcjonalnych przeanalizowano łącznie 2750 spraw (o 360 mniej niż w 2022 r.), w tym 2394 spraw, w których orzeczenie zostało wydane przez lekarza orzecznika oraz 356 spraw, w których orzeczenie zostało wydane przez komisję lekarską Zakładu. Stwierdzone w wyniku przeprowadzonych kontroli nieprawidłowości dotyczyły m.in.: niezgodności ustaleń orzeczniczych z zasadami orzecznictwa lekarskiego, ponownych uchybień wykonywaniu kontroli orzeczeń wydanych przez lekarzy orzeczników, przydziału spraw do rozpatrzenia przez lekarzy orzeczników niezgodnie z obowiązującą procedurą. ZUS przekazał zalecenia do 19 oddziałów.

(akta kontroli t. II, str. 368-376)

Prewencja rentowa

W 2023 r., w planie finansowym FUS na prewencję rentową przeznaczono 295 027,0 tys. zł, z czego na rehabilitację leczniczą, opłatę uzdrowiskową oraz opracowanie zleconych badań i analiz przyczyn niezdolności do pracy oraz finansowanie innych działań dotyczących prewencji rentowej – 244 190 tys. zł. Wydatkowano ogółem 179 623,5 tys. zł (60,9% zaplanowanej kwoty). Spowodowane to było m.in. mniejszą niż zakładano liczbą orzeczeń o potrzebie rehabilitacji oraz zakontraktowaniem mniejszej niż zakładano liczby umów na usługi rehabilitacyjne. Rehabilitację leczniczą ukończyło 48 411 osób, tj. o 1552 mniej niż w 2022 r.

(akta kontroli t. II, str. 423-430, 442-443)

W 2023 r. średni koszt rehabilitacji przypadający na jednego ubezpieczonego wynosił 3,5 tys. zł i w porównaniu do 2022 r. był wyższy o 0,8 tys. zł. Przeprowadzono łącznie 61 konkursów na świadczenie usług rehabilitacyjnych w ramach prewencji rentowej ZUS. W przypadku 29 konkursów nie wpłynęła żadna oferta, a w pozostałych 32 konkursach wpłynęło 76 ofert, z czego wybrano 64. W 2023 r. rehabilitacja lecznicza była świadczona w 64 ośrodkach, tj. w dziesięciu mniej niż w 2022 r.

(akta kontroli t. II, str. 423-430, 450)

Prewencja wypadkowa

W 2023 r., w planie finansowym FUS na prewencję wypadkową zaplanowano 114 412,0 tys. zł, z czego wydatkowano 104 441,6 tys. zł, co stanowiło 91,3% planu. Na prewencję wypadkową składają się zadania związane z dofinansowaniem

działań skierowanych na utrzymanie zdolności do pracy przez cały okres aktywności zawodowej oraz pozostałe zadania, w tym związane z upowszechnianiem wiedzy o zagrożeniach powodujących wypadki przy pracy i chorobach zawodowych oraz sposobach przeciwdziałania tym zagrożeniom. W 2023 r. realizowane były projekty zakwalifikowane do dofinansowania w ramach konkursu nr 2022.01, dotyczącego utrzymania zdolności do pracy przez cały okres aktywności zawodowej. W ramach tego konkursu na projekty realizowane w 2023 r. do ZUS wpłynęło 3987 wniosków. Zakład zawarł 1160 umów na łączną kwotę 94 437,7 tys. zł. W ramach konkursu 2023.01 do ZUS wpłynęło 5169 wniosków. Do dnia 2 lutego br. w ramach konkursu nr 2023.01, ZUS w 2023 r. zawarł 876 umów na 91 967,0 tys. zł.

(akta kontroli t. II, str. 430-435, 441)

W 2023 r kontrole prewencji i rehabilitacji dotyczyły: kontroli funkcjonalnych (13 kontroli), kontroli projektów dotyczących utrzymania zdolności do pracy przez cały okres aktywności zawodowej (1839 kontrole) oraz kontroli ofert w ramach konkursów na świadczenia rehabilitacyjne (114 kontroli). W ramach kontroli projektów dotyczących utrzymania zdolności do pracy przez cały okres aktywności zawodowej pięć kontroli trwałości projektu zakończyło się wynikiem negatywnym, skutkującym rozwiązaniem umów o dofinansowanie.

W wyniku kontroli realizacji umów o świadczenia usług rehabilitacyjnych, w trzech przypadkach nałożono kary na ośrodki rehabilitacyjne.

(akta kontroli t. II, str. 453)

Świadczenie w trybie szczególnym

W 2023 r. do Prezesa ZUS wpłynęło 10 824 wniosków o świadczenie w trybie szczególnym¹⁰⁸. Przyznano 6005 świadczeń, w tym: 644 świadczenia w drodze wyjątku¹⁰⁹; 5361 rodzicielskich świadczeń uzupełniających. W 2023 r. przyznano 1940 świadczeń honorowych z tytułu ukończenia 100 lat.

(akta kontroli t. VII, str. 119-175)

Kontrola wewnętrzna

Kontrola wewnętrzna była realizowana w ramach kontroli instytucjonalnej (prowadzonej przez Departament Kontroli Wewnętrznej¹¹⁰ oraz Centra Kontroli Wewnętrznej)¹¹¹, kontroli funkcjonalnej zwierzchniej (prowadzonej przez komórki organizacyjne Centrali ZUS w stosunku do zagadnień lub procesów stanowiących podstawę merytoryczną komórki kontrolującej) oraz kontroli funkcjonalnej bieżącej (prowadzonej m.in. przez osoby zajmujące kierownicze stanowiska w terenowych jednostkach organizacyjnych Zakładu)¹¹².

(akta kontroli t. II, str. 561-571)

W planie kontroli na rok 2023, w ramach kontroli instytucjonalnej zaplanowano 52 kontrole w ramach dziewięciu tematów kontroli. Przeprowadzono 53 kontrole (52 planowe i jedną doraźną) oraz 18 postępowań wyjaśniających. Komórki kontroli wewnętrznej dokonały łącznie 159 ustaleń, do których wydano 434 wnioski pokontrolne.

Zrealizowane przez DKW i CKW kontrole dotyczyły m.in.: realizacji dochodów w zakresie obsługi wniosków, przyznawania świadczeń długoterminowych, administracji i zamówień publicznych, kontroli płatników składek oraz bezpieczeństwa informacji.

¹⁰⁸ 3128 wniosków o świadczenia w drodze wyjątku oraz 7696 wniosków o rodzicielskie świadczenia uzupełniające.

¹⁰⁹ 342 renty rodzinne w drodze wyjątku oraz 302 rent z tytułu niezdolności do pracy w drodze wyjątku.

¹¹⁰ Dalej: DKW.

¹¹¹ Dalej: CKW.

¹¹² Zasady prowadzenia kontroli wewnętrznej określała Procedura do procesu 10.5 Kontrola wewnętrzna wprowadzana zarządzeniami Prezesa ZUS nr 87 Prezesa ZUS z dnia 4 października 2022 r. w sprawie wprowadzenia Procedury do procesu 10.5 „Kontrola wewnętrzna”. W badanym okresie obowiązywało także zarządzenie nr 69 Prezesa ZUS z dnia 6 listopada 2023 r. w sprawie wprowadzenia zmian do Procedury do procesu 10.5 „Kontrola wewnętrzna”.

W ramach kontroli funkcjonalnej zwierzchniej zaplanowano łącznie 145 kontroli funkcjonalnych dotyczących 37 tematów, z czego przeprowadzono 104 kontrole planowe i 78 kontroli doraźnych. W wyniku kontroli funkcjonalnych zwierzchnich dokonano 1,1 tys. ustaleń oraz skierowano 465 zaleceń pokontrolnych. Ponadto przeprowadzono 189,4 tys. kontroli funkcjonalnych bieżących, w ramach których zbadano 1607 tys. spraw, z tego w przypadku 49,3 tys. spraw (3%) stwierdzono nieprawidłowości.

(akta kontroli t. II, str. 514-518, 561-571)

Stwierdzone nieprawidłowości dotyczyły m.in. niedochowania standardów obsługi konta, w tym: niepoprawnego monitorowania układów ratalnych, niezasadnego lub przewlekłego prowadzenia postępowań wyjaśniających, błędów w korygowaniu dokumentów zgłoszeniowych i rozliczeniowych, udzielania nieprecyzyjnych lub błędnych odpowiedzi oraz niepełnej lub błędnej rejestracji wniosków, przewlekłego prowadzenia postępowań i nieprawidłowego zamykania spraw.

(akta kontroli t. II, str. 568-569)

Skutki finansowe nieprawidłowości stwierdzonych w trakcie kontroli prowadzonych przez DKW i CKW w 2023 r. wyniosły 989,7 tys. zł i dotyczyły m.in.: skuteczności podejmowanych działań w celu odzyskania należności z tytułu składek od spadkobierców i osób trzecich, prawidłowości i rzetelności obsługi wniosków o zwolnienie z opłacania składek w ramach tarczy antykryzysowej (RDZ).

(akta kontroli t. II, str. 574-575)

Audyt wewnętrzny

Plan audytu na 2023 r.¹¹³ opracowano na podstawie wyników analizy ryzyka przeprowadzonej dla 20 obszarów działalności Zakładu¹¹⁴. Wytypowano sześć procesów, tj. kontrola płatników składek, świadczenia na rzecz rodzin, ochrona informacji, utrzymanie usług IT, obsługa świadczeń krótkoterminowych, realizacja zakupów. W trakcie roku zrezygnowano z jednego z zadań zapewniających w obszarze: świadczenia na rzecz rodzin¹¹⁵. Jednocześnie dodano do realizacji czynności doradcze¹¹⁶, dotyczące oceny funkcjonującego w oddziale ZUS w Chrzanowie modelu organizacji pracy w zakresie realizacji zadań emerytalno-rentowych.

W 2023 r. z prowadzonych ośmiu zadań zapewniających zakończono sześć, w tym trzy, które stanowiły kontynuację zadań z 2022 r. Zadania prowadzone były w ramach ośmiu obszarów działalności Zakładu¹¹⁷.

W 2023 r. zrealizowano czynności doradcze, na podstawie których sformułowano 16 propozycji usprawnień funkcjonowania Zakładu. Czynności doradcze dotyczyły m.in.: ustalenia optymalnego obciążenia pracą doradców i analityków, oceny udostępniania informacji PIP, analizy efektywności procesu obsługi zwrotów nadpłat, samooceny kontroli zarządczej za 2022 r., samooceny kontroli zarządczej za 2023 r., opiniowania wewnętrznych aktów prawnych wydanych w ZUS, wspomaganie zarządzania ryzykiem oraz współuczestnictwa w realizacji projektów i innych zadań realizowanych w Zakładzie.

W 2023 r. przeprowadzono cztery czynności sprawdzające, dotyczących realizacji zaleceń wydanych w wyniku zadań zapewniających.

(akta kontroli t.1, str. 599)

¹¹³ Plan audytu na 2023 r. został zatwierdzony 16 grudnia 2022 r. Zmian dokonano 10 października 2023 r.

¹¹⁴ W dziewięciu obszarach operacyjnych, dwóch obszarach zarządzania, pięciu obszarach wsparcia oraz czterech innych.

¹¹⁵ Programu Dobry Start (300+).

¹¹⁶ Zaplanowane czynności doradcze na 2023 r. dotyczyły m.in.: realizacji czynności doradczych w komórkach organizacyjnych zakładu, opiniowania projektów wewnętrznych aktów prawnych zakładu, przygotowania kwestionariuszy oraz wyników samooceny kontroli zarządczej, systematycznego wsparcia zarządzenia ryzykiem.

¹¹⁷ Dochodzenie należności, zarządzanie usługami IT, zarządzanie finansami, zarządzanie infrastrukturą i administracją, kontrola płatników składek, zarządzanie bezpieczeństwem oraz obsługa świadczeń krótkoterminowych.

Kontrola płatników składek

Na rok 2023 zaplanowano przeprowadzenie 23 599 kontroli płatników składek. Przeprowadzono 26 754 kontrole płatników składek (w tym 25 973 kontrole planowych, tj. 110,1% planu po korekcie oraz 781 kontrole doraźnych), tj. o 0,9% mniej w stosunku do 2022 r. Prowadzono postępowania wyjaśniające oraz udzielano pomocy prawnej w łącznej liczbie 1054, tj. o 12,1% więcej niż w 2022 r. Nieprawidłowości ujawniono w 25 059 kontrolach, w tym wynik finansowy ustalono w 21 833 kontrolach na kwotę 442 313,4 tys. zł, tj. o 85 069,5 tys. zł wyższą niż w 2022 r. Sporządzono i skierowano ogółem 422 wnioski, zawiadomienia i informacje do właściwych instytucji, w tym 287 wniosków do sądów w sprawach o wykroczenia, 32 zawiadomienia do prokuratury, 70 informacji do Państwowej Inspekcji Pracy, 25 do organów skarbowych oraz osiem do innych urzędów.

(akta kontroli t. 1, str. 560-598)

Kontrola zarządcza

Prezes ZUS przedłożył 11 marca 2024 r. do Ministra Rodziny Pracy i Polityki Społecznej oświadczenie o stanie kontroli zarządczej Prezesa ZUS za rok 2023. W oświadczeniu podano, że w 2023 r., w ograniczonym stopniu funkcjonowała adekwatna, skuteczna i efektywna kontrola zarządcza dotycząca:

- opóźnień w kierowaniu zobowiązań do przymusowego dochodzenia, częstotliwości monitorowania toczących się postępowań egzekucyjnych w celu zwiększenia ich skuteczności oraz bieżącej aktualizacji zapisów na kontach płatników składek dla odpisywania przedawnionych należności;
- niewystarczającego stanu zatrudnienia lekarzy orzekających w ZUS, powodującego trudności w zapewnieniu sprawnej realizacji zadań;
- długu technologicznego w eksploatowanych systemach i infrastrukturze IT.

(akta kontroli t. II, str. 43-46, 593)

Stwierdzone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki, w przedstawionym wyżej zakresie nie stwierdzono nieprawidłowości.

OBSZAR

VI. Plan w układzie zadaniowym i plan działalności Zakładu

1. Plan w układzie zadaniowym

Opis stanu
faktycznego

W 2023 r. plan wydatków w układzie zadaniowym był realizowany w trzech obszarach sprawozdawczości: FUS, FEP oraz w części 73. Nie definiowano celów i mierników dla podzadań ze względu na kategorię wydatków:

- 13.2.1. *Świadczenia społeczne realizowane w ramach powszechnego systemu ubezpieczenia społecznego,*
- 13.2.2. *Świadczenia zlecone ZUS do realizacji na mocy odrębnych ustaw,*
- 20.1.3. *Opłacanie i refundacja składek na ubezpieczenie zdrowotne z budżetu państwa za osoby uprawnione.*

Taką możliwość wskazano w katalogu funkcji państwa, zadań, podzadań i działań budżetowych zaprezentowanym na stronach Ministerstwa Finansów¹¹⁸.

Realizacja wydatków FUS, FEP oraz w części 73 – ZUS odbywała się w ramach dwóch funkcji: 13. *Zabezpieczenie społeczne i wspieranie rodziny* oraz 20. *Zdrowie*. W ramach funkcji 13. wyróżniono zadanie 13.2. *Świadczenia społeczne*.

FUS na realizację zadania 13.2. *Świadczenia społeczne* wydatkował 360 975 602,2 tys. zł, tj. 99,1% planu po zmianach. Wydatki te w całości zostały poniesione na podzadanie 13.2.1. *Świadczenia społeczne realizowane w ramach powszechnego systemu ubezpieczenia społecznego*, w tym 263 045 690,6 tys. zł na działanie 13.2.1.1. *Emerytury łącznie z dodatkami przysługującymi*

¹¹⁸ <https://www.gov.pl/web/finanse/2023-rok-bz>.

z ubezpieczenia społecznego, 56 487 311,3 tys. zł na działanie 13.2.1.2. Renty łącznie z dodatkami przysługujące z ubezpieczenia społecznego, 32 550 673,7 tys. zł na działanie 13.2.1.3. Pozostałe świadczenia, 284 065,1 tys. zł na działanie 13.2.1.4. Prewencja i rehabilitacja oraz 8 607 862,2 tys. zł na działanie 13.2.1.8. Obsługa realizacji świadczeń społecznych w ramach powszechnego systemu ubezpieczenia społecznego.

FEP na realizację zadania 13.2. Świadczenia społeczne wydatkował 2 262 956,5 tys. zł, tj. 96% kwoty planowanej. Wydatki te w całości poniesiono na podzadanie 13.2.1. Świadczenia społeczne realizowane w ramach powszechnego systemu ubezpieczenia społecznego, w tym 2 258 057,5 tys. zł na działanie 13.2.1.1. Emerytury łącznie z dodatkami przysługujące z ubezpieczenia społecznego, 69,9 tys. zł na działanie 13.2.1.3 Pozostałe świadczenia oraz 4929 tys. zł na działanie 13.2.1.8 Obsługa realizacji świadczeń społecznych w ramach powszechnego systemu ubezpieczenia społecznego.

ZUS (część 73) wydatkował łącznie 105 353 928,5 tys. zł, w tym 105 276 058,6 tys. zł w ramach funkcji 13. Zabezpieczenia społeczne i wspieranie rodziny oraz 77 869,9 tys. zł w ramach funkcji 20. Zdrowie. W ramach funkcji 13. na realizację zadania 13.2. Świadczenia społeczne ZUS wydatkował 105 276 058,6 tys. zł, tj. 96,43% planu po zmianach. Zadanie 13.2. obejmowało wydatki w ramach dwóch podzadań: 13.2.1. Świadczenia społeczne realizowane w ramach powszechnego systemu ubezpieczenia społecznego oraz 13.2.2. Świadczenia zlecane ZUS do realizacji na podstawie odrębnych ustaw. Na pierwsze podzadanie wydatkowano 57 225 652,3 tys. zł, a na drugie 48 050 406,3 tys. zł.

(akta kontroli t. VII, str. 371-375)

2. Plan działalności Zakładu

Opis stanu faktycznego

W Planie działalności ZUS na rok 2023 r. ustalono następujące cele:

1. Utrzymanie zdolności do wypłaty świadczeń. Miernikiem był wskaźnik liczony jako wielkość wpływów na poczet należności z tytułu składek w stosunku do przypisu składek – obejmuje Ubezpieczenia Społeczne, UZ, FGŚP, FP, FS i FEP. Zaplanowana na 2023 r. wartość określona na nie mniej niż 99,0% osiągnęła wartość 100,0%.
2. Terminowa wypłata świadczeń mierzona ośmioma wskaźnikami:
 - terminowej wypłaty świadczeń krótkoterminowych. Zaplanowaną wartość nie mniejszą niż 98,0%, zrealizowano 99,6%,
 - terminowej realizacji wniosków emerytalno-rentowych. Zaplanowaną wartość nie mniejszą niż 97,0%, zrealizowano 99,1%,
 - terminowej realizacji wniosków o świadczenia międzynarodowe emerytalno-rentowe (podlegające koordynacji unijnej i bilateralnej). Zaplanowaną wartość nie mniejszą niż 90,0%, zrealizowano 96,3%,
 - terminowości obsługi postępowań o świadczenia z programu „Dobry Start” Zaplanowaną wartość nie mniejszą niż 95,0%, zrealizowano 99,8%,
 - terminowości obsługi postępowań o świadczeń wychowawcze z programu „Rodzina 500+”. Zaplanowaną wartość nie mniejszą niż 95% zrealizowano 99,2%,
 - terminowości obsługi postępowań o świadczenia z programu Rodzinny Kapitał Opiekuńczy. Zaplanowaną wartość nie mniejszą niż 95,0% zrealizowano 97,9%,
 - terminowości obsługi programu Dofinansowanie obniżenia opłaty za pobyt dziecka w żłobku, klubie dziecięcym lub u dziennego opiekuna. Zaplanowaną wartość nie mniejszą niż 90,0% zrealizowano 94,6%,
 - terminowości wypłat dofinansowania działań płatników składek skierowanych na utrzymanie zdolności do pracy przez cały okres

aktywności zawodowej. Zaplanowaną wartość nie mniejszą niż 97,0% zrealizowano 100,0%.

3. Terminowe wydawanie orzeczeń. Miernikiem był wskaźnik terminowości wydania orzeczeń rozpatrzonych w czasie do 45 dni. Zaplanowaną wartość nie mniejszą niż 60,0%, zrealizowano 94,1%. Jednocześnie ZUS podniósł ten wskaźnik w procedurach dotyczących opomiarowania organizacji do 90,0%¹¹⁹.
4. Zapewnienie prawidłowości naliczania składek przez płatników. Miernikiem był wskaźnik realizacji zobowiązań ustawowych w zakresie kontroli płatników składek. Zaplanowaną wartość nie mniejszą niż 60,0%, zrealizowano 91,1%.
5. Podnoszenie świadomości obywateli o systemie ubezpieczeń społecznych, z określonymi trzema wskaźnikami:
 - liczbą inicjatyw informacyjno-promocyjnych dla klientów ZUS – planowana wartość więcej niż 2000, zrealizowano 7177,
 - liczbą uczniów uczestniczących w projekcie „Lekcje z ZUS” – udział wzięło 130 911 uczniów, z zaplanowanej liczby nie mniejszej niż 60 000,
 - liczbą uczniów i studentów, którzy uczestniczą w lekcjach i spotkaniach dotyczących ubezpieczeń społecznych oraz liczbą przeszkolonych nauczycieli – udział wzięło 68 783 uczniów, z zaplanowanej liczby nie mniejszej niż 30 000.

(akta kontroli t. II, str. 520-553)

Stwierdzone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki, w przedstawionym wyżej zakresie nie stwierdzono nieprawidłowości.

OCENA CZĄSTKOWA

Najwyższa Izba Kontroli pozytywnie ocenia realizację planu działalności Zakładu oraz realizację planów w części 73 – ZUS, FUS i FEP w układzie zadaniowym.

OBSZAR

VII. Sprawozdawczość

Opis stanu
faktycznego

Kontrolą objęto prawidłowość sporządzania rocznych sprawozdań za 2023 r. przez dysponenta części 73 – Zakład Ubezpieczeń Społecznych, Zakładu Ubezpieczeń Społecznych – państwowej osoby prawnej, FUS i FEP:

- o stanie środków na rachunkach bankowych państwowych jednostek budżetowych dla części 73 – ZUS (Rb-23),
- z wykonania planu dochodów budżetowych dla części 73 – ZUS (Rb-27),
- z wykonania planu wydatków budżetu państwa dla części 73 – ZUS (Rb-28),
- z wykonania wydatków budżetu państwa w układzie zadaniowym dla części 73 – ZUS (Rb-BZ1),
- z wykonania, określonego w ustawie budżetowej na 2023 r. planu finansowego Zakładu Ubezpieczeń Społecznych (Rb-40),
- z wykonania planu finansowego państwowego funduszu celowego FUS (Rb-33),
- z wykonania planu finansowego państwowego funduszu celowego FEP (Rb-33),
- z wykonania, określonego w ustawie budżetowej na 2023 r. planu finansowego państwowego funduszu celowego FUS (Rb-40),
- z wykonania, określonego w ustawie budżetowej na 2023 r. planu finansowego państwowego funduszu celowego FEP (Rb-40),
- z wykonania planu finansowego państwowego funduszu celowego FUS w układzie zadaniowym (Rb-BZ2),
- z wykonania planu finansowego państwowego funduszu celowego FEP w układzie zadaniowym (Rb-BZ2),

¹¹⁹ Zarządzenie nr 50 Prezesa ZUS z dnia 30 sierpnia 2021 r. w sprawie wykonania procedury do procesów 10.8 „Opomiarowanie organizacji”, załącznik nr 3 Reguły pomiaru realizacji zadań w oddziałach.

- sprawozdań w zakresie operacji finansowych za IV kwartał 2023 r. o stanie należności oraz wybranych aktywów finansowych (Rb-N) i o stanie zobowiązań według tytułów dłużnych oraz poręczeń i gwarancji (Rb-Z) dla ZUS – państwowej osoby prawnej, dla FUS, FEP oraz Rb-UZ dla ZUS.

Kwoty wykazane w sprawozdaniach były zgodne z danymi wynikającymi z ewidencji księgowej. Stosowany system kontroli zarządczej zapewniał w sposób racjonalny prawidłowość sporządzonych sprawozdań. Wyżej wymienione sprawozdania zostały sporządzone terminowo i prawidłowo pod względem merytorycznym i formalno-rachunkowym. Sprawozdania w części 73 przedstawiają wiarygodne dane o dochodach i wydatkach, natomiast sprawozdania funduszy wiarygodne dane o przychodach i kosztach, a także związanych z nimi należnościami i zobowiązaniach.

(akta kontroli t. 1, str. 458-559)

Stwierdzone
nieprawidłowości
OCENA CZĄSTKOWA

W działalności kontrolowanej jednostki w przedstawionym wyżej zakresie nie stwierdzono nieprawidłowości.

Najwyższa Izba Kontroli zaopiniowała pozytywnie sporządzane przez kontrolowaną jednostkę sprawozdania budżetowe.

VIII. Wnioski

Wnioski

W związku ze stwierdzonymi nieprawidłowościami Najwyższa Izba Kontroli, na podstawie art. 53 ust. 1 pkt 5 ustawy o NIK przedstawia poniższe wnioski:

1. Podejmowanie działań informacyjno-promocyjnych ograniczających się do popularyzacji wiedzy o ubezpieczeniach społecznych.
2. Opracowanie i wdrożenie mechanizmów wspierających prawidłową kwalifikację zamówień publicznych ze względu na ich wartość.

IX. Pozostałe informacje i pouczenia

Wystąpienie pokontrolne zostało sporządzone w dwóch egzemplarzach; jeden dla kierownika jednostki kontrolowanej, drugi do akt kontroli.

Prawo zgłoszenia
zastrzeżeń

Zgodnie z art. 54 ustawy o NIK, kierownikowi jednostki kontrolowanej przysługuje prawo zgłoszenia na piśmie umotywowanych zastrzeżeń do wystąpienia pokontrolnego w terminie 21 dni od dnia jego przekazania. Zastrzeżenia zgłasza się do Dyrektora Departamentu Pracy, Spraw Społecznych i Rodziny. Prawo zgłaszania zastrzeżeń, zgodnie z art. 61b ust. 2 ustawy o NIK, nie przysługuje do wystąpienia pokontrolnego zmienionego zgodnie z treścią uchwały w sprawie zastrzeżeń.

Obowiązek
poinformowania
NIK o sposobie
wykonania wniosku

Zgodnie z art. 62 ustawy o NIK, należy poinformować Najwyższą Izbę Kontroli w terminie 21 od otrzymania wystąpienia pokontrolnego o sposobie wykonania wniosku pokontrolnego oraz o podjętych działaniach lub przyczynach niepodjęcia tych działań.

W przypadku wniesienia zastrzeżeń do wystąpienia pokontrolnego, termin przedstawienia informacji liczy się od dnia otrzymania uchwały o oddaleniu zastrzeżeń w całości lub zmienionego wystąpienia pokontrolnego.

Warszawa, 22 kwietnia 2024 r.

Kontrolerzy

Sylwia Biernacka

Starszy inspektor kontroli państwowej

/-/

.....
podpis

Najwyższa Izba Kontroli
Departament Pracy,
Spraw Społecznych i Rodziny
p.o. Dyrektor
Dariusz Rogowski

/-/

.....
podpis

Elżbieta Grzeszczyk
Główny specjalista kontroli państwowej
/-/

.....
podpis

Maria Jatkowska
Starszy inspektor kontroli państwowej
/-/

.....
podpis

Konrad Kostępski
Doradca ekonomiczny
/-/

.....
podpis

Anna Kuszczuk
Specjalista kontroli państwowej
/-/

.....
podpis

Mateusz Pastuszko
Specjalista kontroli państwowej
/podpisano elektronicznie/

.....
podpis

Ewa Przywara
Specjalista kontroli państwowej
/-/

.....
podpis

Ciąg dalszy wystąpienia pokontrolnego

Na podstawie art. 35c ust. 1 ustawy o NIK w powyższym tekście dokonano sprostowania oczywistych omyłek pisarskich poprzez zastąpienie:

- 1) na str. 16, w wierszu 27 od góry, kwoty: „260 686,6 tys. zł”, kwotą: „260 685,6 tys. zł” oraz w wierszu 28 od góry, liczby: „445”, liczbą: „445,3”;
- 2) na str. 17, w wierszu 4 od dołu, kwoty: „1 033 356,5 tys. zł”, kwotą: „1 033 365,5 tys. zł”;
- 3) na str. 22, w wierszu 1 od góry, kwotę: „8262,8 tys. zł”, kwotą: „8260,8 tys. zł” oraz liczbę: „15,5”, liczbą: „15,4”, w wierszu 13 od góry, kwotę: „18 250,0 tys. zł”, kwotą: „18 205,0 tys. zł”, w wierszu 14 od góry, kwotę: „13 788,4 tys. zł”, kwotą: „13 788,0 tys. zł”, w wierszu 15 od góry, liczbę „3,9”, liczbą: „3,0”, w wierszu 2 od dołu, kwoty: „631 579,7 tys. zł” oraz „74 563,3 tys. zł”, kwotami: „631 580,0 tys. zł” oraz „74 563,0 tys. zł”;
- 4) na str. 23, w wierszach 18 od góry, liczby: „129”, „112” i „14”, liczbami: „154”, „99” i „49”, w wierszu 19 od góry, słów: „trzy zadania kontynuowane”, słowami: „sześć zadań kontynuowanych” a w wierszu 27 od góry, liczbę: „84,5”, liczbą „84,6”;
- 5) na str. 26, w wierszu 1 od góry, kwotę: „187 767,2 tys. zł”, kwotą: „187 767,3 tys. zł”;
- 6) na str. 29, w wierszu 11 od góry, słowa: „przekroczył”, słowami: „nie przekroczył”;
- 7) na str. 31 w wierszu 12 od dołu, słowo: „ośmiu”, słowem: „siedmiu”, w wierszu 11 od dołu, słowo: „podstawi”, słowem: „podstawie”, w wierszu 8 od dołu, słowo: „udostępniani”, słowem: „udostępniania” oraz w wierszu 3 od dołu, słowa: „dotyczących”, słowem: „dotyczące”;
- 8) na str. 36, nr strony w stopce: „39”, numerem strony w stopce: „36”.

Warszawa, 6 maja 2024 r.

Najwyższa Izba Kontroli
Departament Pracy,
Spraw Społecznych i Rodziny
p.o. Dyrektor
Dariusz Rogowski

/-/

.....
podpis

Ciąg dalszy wystąpienia pokontrolnego

Na podstawie art. 35c ust. 1 ustawy o NIK w powyższym tekście dokonano sprostowania oczywistych omyłek pisarskich poprzez zastąpienie:

- 9) na str. 8, w wierszach 10-12 od góry, liczb: „38,4”, „2448,7”, „43,5”, „1793,8”, „15,7” oraz „2189,6 zł” liczbami: „37,0”, „2474,6”, „32,1”, „1948,6 zł”, „34,1” oraz „2201,3 zł”;
- 10) na str. 15, w wierszu 19 od góry, liczby: „21,1” liczbą: „20,1”.

Warszawa, 28 maja 2024 r.

Najwyższa Izba Kontroli
Departament Pracy,
Spraw Społecznych i Rodziny
p.o. Dyrektor
Dariusz Rogowski

/-/

.....
podpis